

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Νομική Σχολή

Π.Μ.Σ. Ποινικών Επιστημών

Ειδίκευση: Ποινικό Δίκαιο και Ποινική Δικονομία

Ακαδημαϊκό Έτος: 2023-2024

Μάθημα: Ειδικά Θέματα Ποινικού Δικονομικού Δικαίου

Διδάσκοντες: Αλ. Δημάκης, Αρ. Τζαννετής

Θέμα: Τεκμήριο Αθωότητας και Βάρος Απόδειξης

Εισηγητής: Ηλίας Μαστοράκης

AM7340162301015

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	3
1. Ιστορική Αναδρομή-Εισαγωγή.....	4
2. Βάρος απόδειξης στην ποινική δίκη.....	6
3. Τεκμήριο αθωότητας.....	13
2.1. Έννοια.....	13
2.2. Νομικές Βάσεις.....	15
2.3. Προϋποθέσεις εφαρμογής.....	17
3. Χρονικά Όρια Τεκμηρίου Αθωότητας.....	20
4. Δεσμευτική ισχύς τεκμηρίου αθωότητας.....	23
5. Συνέπειες τεκμηρίου αθωότητας.....	26
5.1. Δικαίωμα Σιωπής.....	26
5.2. Απολογία συγκατηγορουμένου.....	27
5.3. Agent provocateur.....	28
5.4. Αιτιολογία αθωωτικής απόφασης.....	29
5.5. Η αιτιολογία της εισαγγελικής εφέσεως κατά αθωωτικής απόφασης- Έφεση κατηγορούμενου κατά αθωωτικής απόφασης.....	30
5.6. Αναβολή για κρείσσονες αποδείξεις.....	31
5.7. Η έκδοση της απόφασης.....	32
6. In dubio pro reo.....	33
7. Ισχύς τεκμηρίου αθωότητας και αρχής in dubio pro reo στην προδικασία;.....	38
8. Ισχύς in dubio pro reo στην αίτηση επανάληψης της διαδικασίας.....	40
9. Το τεκμήριο αθωότητας μέσα από τη νομολογία.....	42
9.1. Νομολογία Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	43
9.2. Νομολογία Αρείου Πάγου.....	49
Επίλογος.....	52
Βιβλιογραφία.....	53

Πρόλογος

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται το ζήτημα του τεκμηρίου αθωότητας και του βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη. Εκκινεί από το ερώτημα αν στην ελληνική ποινική δικονομία τέτοιο βάρος μπορεί να νοηθεί, όπως συμβαίνει στον χώρο της πολιτικής δικονομίας και στα συζητητικά αγγλοσαξωνικά ποινικά συστήματα. Απαντώντας εν μέρει αρνητικά, συνάγει την έννοια του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο έρχεται να γεφυρώσει την ανυπαρξία βάρους απόδειξης τοποθετώντας τον κατηγορούμενο σε μια προεπιλεγμένη κατάσταση αθωότητας και καθιστώντας σαφές ότι αντικείμενο απόδειξης στην ποινική δίκη συνιστά μόνο η ενοχή του κατηγορουμένου. Στη συνέχεια αφού εξετάσει τις νομικές βάσεις στις οποίες ερείδεται το τεκμήριο αθωότητας, με κυριότερη την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αναζητά τις προϋποθέσεις εφαρμογής του, το χρονικό πεδίο ισχύος του αλλά και τα πρόσωπα, τα οποία δεσμεύει. Ειδική μνεία γίνεται στις διατάξεις της ποινικής δικονομίας, οι οποίες απηχούν τις σταθμίσεις που αποτυπώνει ο νομοθέτης στο τεκμήριο αθωότητας. Ακολούθως, γίνεται σύνδεση του τεκμηρίου αθωότητας με την αρχή «in dubio pro reo» και θίγεται ο προβληματισμός κατά πόσο και σε ποια έκταση οι αρχές αυτές μπορούν να εφαρμοστούν στην προδικασία αλλά και μεταγενέστερα στην αίτηση επανάληψης της διαδικασίας. Καταληκτικά, παρατίθεται η νομολογιακή αντιμετώπιση της θεματικής τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Ηλίας Μαστοράκης,

Αθήνα, Νοέμβριος 2023

1. Ιστορική Αναδρομή-Εισαγωγή

Ανέκαθεν ο δικαστής ήταν σύνηθες να αμφιβάλλει για την ενοχή του κατηγορουμένου. Όταν ακόμη ίσχυε το εξεταστικό σύστημα και το μοντέλο των νομικών αποδείξεων, η αμφιβολία του δικαστή ελάχιστα ωφελούσε τον κατηγορούμενο¹. Ειδικότερα κατά το μοντέλο του εξεταστικού συστήματος² το αυτό όργανο, εν προκειμένω ο δικαστής, ήταν επιφορτισμένος τόσο με την άσκηση ποινικής δίωξης όσο και με την οριστική κρίση της υπόθεσης. Με άλλα λόγια ο «εξεταστής δικαστής» ήταν εκείνος, ο οποίος συνέλεγε το αποδεικτικό υλικό, μόλις περιερχόταν σε αυτόν πληροφορία για την τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης και διερευνούσε αυτεπαγγέλτως την υπόθεση. Ωστόσο στο σύστημα αυτό η έκβαση της υπόθεσης ήταν συχνά προδικασμένη. Άλλωστε ο «εξεταστής δικαστής» συγκεντρώνοντας αποδεικτικό υλικό με την αιτιολογία ότι το εκάστοτε πρόσωπο ήταν ύποπτο για τέλεση αξιόποινης πράξης, ήταν επόμενο να προβεί αργότερα σε καταδικαστική κρίση. Ο κατηγορούμενος καθίστατο κατά αυτόν τον τρόπο «αντικείμενο» και όχι «υποκείμενο» της διαδικασίας. Παράλληλα το μοντέλο των νομικών αποδείξεων³ καθιερώνοντας κανόνες απόδειξης, οι οποίοι οδηγούσαν σε πλήρη δικανική πεποίθηση τον δικαστή επέτεινε αυτήν την αδικία. Ειδικότερα κατά το μοντέλο αυτό η ομολογία του κατηγορουμένου για την πράξη ή η κατάθεση δυο ευυπόληπτων μαρτύρων ήταν αρκετή για να εδραιωθεί πλήρης δικανική πεποίθηση για την ενοχή του. Ήταν κατά αυτόν τον τρόπο σύνηθες ο κατηγορούμενος να βασανίζεται προκειμένου να αποσπασθεί μια ομολογία που θα θεμελίωνε την καταδίκη του. Έτσι τόσο το εξεταστικό σύστημα που ανήγαγε τον κατηγορούμενο σε αντικείμενο της διαδικασίας όσο και το μοντέλο των νομικών αποδείξεων που απήλλασε τον δικαστή από αμφιβολίες σε περίπτωση ομολογίας (και όχι μόνο), οδηγούσαν από κοινού σε σωρεία καταδικαστικών αποφάσεων παραβιάζοντας τα δικαιώματα του κατηγορουμένου. Αργότερα τα βασανιστήρια καταργήθηκαν, ενώ το μοντέλο των νομικών αποδείξεων παρέμεινε ως είχε.

Υπό αυτές τις συνθήκες ο δικαστής δεν μπορούσε πλέον εύκολα να καταδικάσει τον κατηγορούμενο με δεδομένο ότι μεταξύ άλλων η απόσπαση ομολογίας από τον τελευταίο δεν ήταν δυνατή όπως στην προηγούμενη περίπτωση. Η αμφιβολία ωστόσο παρέμενε και ο δικαστής έπρεπε να διαφύγει από το non liquet. Μια λύση που υποστηρίχτηκε ήταν η ποινή της υπόνοιας⁴, κατά την οποία αρκούσε η υπόνοια ενοχής του κατηγορουμένου προκειμένου να θεμελιωθεί καταδικαστική απόφαση. Αργότερα επικράτησε η λύση της «προσωρινής απαλλαγής»⁵. Αυτή σήμαινε ότι ο κατηγορούμενος απαλλασσόταν σε περίπτωση υπονοιών αλλά μπορούσε να

¹ Ν. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, Π.Ν. Σάκκουλας, 2020, σ. 233

² Ibid, σ. 76επ.

³ Α. Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία. Η δομή της ποινικής δίκης, εκδόσεις Σάκκουλα, 2021, σ.202επ.

⁴ Ν.Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.234 επ.

⁵ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.234επ.

καταδικαστεί σε περίπτωση που οι υπόνοιες αυτές ισχυροποιούνταν. Η ιδέα αυτή ήταν προφανώς αντίθετη στο δεδικασμένο και στην ασφάλεια δικαίου, καθώς ο κατηγορούμενος ήταν ανά πάσα στιγμή πιθανό να καταδικαστεί, μολονότι προηγουμένως είχε -έστω και προσωρινά- απαλλαγεί. Διαπιστώνουμε κατά αυτόν τον τρόπο πως σε περίπτωση αμφιβολίας του δικαστή ακολουθούνταν λύσεις προφανώς αντίθετες στο κράτος δικαίου και σε βάρος της ελευθερίας του κατηγορουμένου. Οι διαπιστώσεις αυτές οδήγησαν με τη Γαλλική επανάσταση σε καθιέρωση του συστήματος της ηθικής απόδειξης και εγκαθίδρυση του περίφημου τεκμηρίου της αθωότητας⁶. Έτσι το άρθρο 9 της «Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη» του έτους 1789 αναφέρει χαρακτηριστικά : «Tout homme est présumé innocent jusqu'à ce qu'il ait été déclaré coupable» («κάθε άνθρωπος τεκμαίρεται αθώος μέχρις ότου κηρυχθεί ένοχος»). Για να κηρυχθεί περαιτέρω ένοχος ο κατηγορούμενος απαιτείται κατά την ελεύθερη πλέον εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού από τον δικαστή να πληρούται η ειδική υπόσταση του εγκλήματος. Θα διαπιστώσουμε έτσι τη σύνδεση της ηθικής απόδειξης με το τεκμήριο της αθωότητας. Ηθική απόδειξη⁷ σημαίνει αφενός το απεριοριστο των αποδεικτικών μέσων και αφετέρου την ελεύθερη εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού από τον δικαστή χωρίς δέσμευση από αποδεικτικούς κανόνες. Ωστόσο η απόδειξη αυτή δεν αναφέρεται στην ενδόμυχη πεποίθηση του δικαστή («conviction intime») όπως αρχικά θεωρούνταν. Δεν αφορά αποκλειστικά στην εσωτερική του συνείδηση. Αντίθετα η δικανική κρίση πρέπει να είναι έλλογα αιτιολογημένη («conviction raisonnée»). Η ηθική απόδειξη καταλύει την πληθώρα περιπτώσεων τεχνητής αμφιβολίας της νομικής απόδειξης και τα συναπτόμενα με αυτήν προβλήματα (ποινή της υπόνοιας, προσωρινή απαλλαγή), διότι ο δικαστής μπορεί να σχηματίσει δικανική πεποίθηση δίχως να προσ απαιτείται η ομολογία του κατηγορουμένου ως αποδεικτικό υλικό. Διαπιστώνουμε έτσι ότι το εν λόγω σύστημα αποδείξεων εξαγγέλθηκε ρητά στη Γαλλία μαζί με το τεκμήριο αθωότητας κατά την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης ενόψει των συνθηκών που προεκτέθηκαν.

Σε ακολουθία των παραπάνω εξελίξεων το τεκμήριο της αθωότητας κατοχυρώθηκε ρητά για πρώτη φορά και στην Ελλάδα στο Σύνταγμα της Τροιζήνας, που θεσπίστηκε από την Γ' Εθνοσυνέλευση το έτος 1827. Στο άρθρο 15 του Συντάγματος αυτού διακηρυσσόταν ότι : «Έκαστος προ της καταδίκης του δεν λογίζεται ένοχος»⁸.

⁶ *ibid*

⁷ Α. Παπαδαμάκης, *οπ.π.*, σ.203επ.

⁸ Δ. Πρωτόπαπας, Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, *Αντ.Ν.Σάκκουλα*, 2006, σ. 61

2. Βάρος απόδειξης στην ποινική δίκη

Το πρώτο ζήτημα που θα μας απασχολήσει είναι αν νοείται βάρος απόδειξης στην ποινική δίκη και ποιος το φέρει. Η έννοια του βάρους απόδειξης προέρχεται από την πολιτική δικονομία, όπου ισχύει το συζητητικό σύστημα και η αρχή της διαθέσεως (106ΚΠολΔ), δηλαδή ο δικαστής διαμορφώνει τη δικανική του πεποίθηση μόνο με βάση τους ισχυρισμούς και τα αποδεικτικά μέσα που προσάγουν οι διάδικοι και δεσμεύεται από τα αιτήματά τους⁹. Ειδικότερα κατά την αρχή της διαθέσεως οι διάδικοι είναι εκείνοι που θέτουν σε κίνηση τη δίκη και ο δικαστής δεσμεύεται από τα αιτήματά τους, υπό την έννοια ότι δεν μπορεί να επιδικάσει κάτι παραπάνω ή κάτι διαφορετικό από αυτό που ζητήθηκε αλλά ούτε και κάτι που δεν ζητήθηκε. Διαφορετικά ιδρύεται η αναιρετική πλημμέλεια του άρθρου 559 αρ. 9 ΚΠολΔ¹⁰. Αντίστοιχα κατά το συζητητικό σύστημα η πρωτοβουλία συλλογής του κρίσιμου αποδεικτικού υλικού ανήκει στους διαδίκους και ο δικαστής δεν δύναται να αποφανθεί με βάση υλικό που δεν εισφέρθηκε ή να μη λάβει υπόψη του υλικό που εισφέρθηκε. Διαφορετικά δημιουργείται πάλι αναιρετικό σφάλμα σύμφωνα με το άρθρο 559 αρ. 8 ΚΠολΔ¹¹. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι αν οι διάδικοι δεν εισφέρουν και δεν αποδείξουν τους ισχυρισμούς τους, τότε η αγωγή τους θα απορριφθεί, ακριβώς επειδή ο δικαστής μπορεί να εκτιμήσει μόνο ό,τι εισφέρεται από τους διαδίκους. Υπό αυτήν την έννοια μπορεί να γίνει λόγος για «βάρος απόδειξης» εκ μέρους τους. Η έννοια του βάρους είναι κρίσιμη. Ειδικότερα το βάρος αναφέρεται σε μια συμπεριφορά που αξιώνεται από τον νόμο, ωστόσο δεν μπορεί να ικανοποιηθεί δικαστικά¹². Με άλλα λόγια αν το πρόσωπο δεν ανταποκριθεί στο βάρος, τότε θα επέλθουν δυσμενείς για αυτό συνέπειες. Το βάρος δηλαδή αποτελεί μια ιδιαίτερη μορφή υποχρέωσης, η οποία όμως δεν αντιστοιχεί σε δικαίωμα άλλου προσώπου και για αυτό δεν μπορεί άμεσα παρά μόνο έμμεσα να εξαναγκαστεί μέσω της επέλευσης των δυσμενών συνεπειών. Στην περίπτωση μας γίνεται λόγος για δικονομικό βάρος: αν ο διάδικος δεν αποδείξει τους ισχυρισμούς του, τότε η αγωγή του θα απορριφθεί¹³. Περαιτέρω το βάρος απόδειξης διακρίνεται σε υποκειμενικό και αντικειμενικό. Το υποκειμενικό βάρος απόδειξης κατά τους ορισμούς της πολιτικής δικονομίας απαντά στο ερώτημα ποιος διάδικος θα αναλάβει την ευθύνη να προσκομίσει το αποδεικτικό υλικό και αυτός είναι όποιος εισφέρει πραγματικά γεγονότα που αξιώνουν την εφαρμογή ενός ευνοϊκού για εκείνον κανόνα δικαίου¹⁴. Η εισφορά δε αυτών των ισχυρισμών συνιστούν το «βάρος επικλήσεως» που προηγείται λογικά του «βάρους

⁹ Ν. Νίκας, Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας, εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σ.223επ.

¹⁰ Στ. Παναζόπουλος, Ένδικα Μέσα και Ανακοπές. Πολιτική Δικονομία ΙΙ, εκδόσεις Σάκκουλα 2020, σ.229

¹¹ Ibid, σ.233

¹² Α. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Π.Ν. Σάκκουλας, 2019, σ.228

¹³ Βλ. άρθρο 338 ΚΠολΔ : «Κάθε διάδικος οφείλει να αποδείξει τα πραγματικά γεγονότα που είναι αναγκαία για να υποστηρίξει την αυτοτελή αίτηση ή ανταίτησή του»

¹⁴ Ν. Νίκας, οπ.π., σ.441

αποδείξεως»¹⁵. Το αντικειμενικό βάρος απόδειξης, από την άλλη, απαντά στο ερώτημα ποιος διάδικος αναλαμβάνει τον κίνδυνο αμφιβολίας του δικαστή και αυτός είναι ο φέρων το υποκειμενικό βάρος, ο οποίος επικαλείται τον ισχυρισμό¹⁶. Οι έννοιες μπορούν να γίνουν αντιληπτές στο πλαίσιο του ακόλουθου παραδείγματος. Έστω ότι ο Α ασκεί κατά του Β διεκδικητική αγωγή (1094 ΑΚ) και αιτείται την αναγνώριση της κυριότητας και την απόδοση της νομής ενός κινητού πράγματος (καταψηφιστική αγωγή). Σε αυτήν την περίπτωση ο Α προς θεμελίωση της αξιώσεώς του εισφέρει στο δικαστήριο το ευνοϊκό γεγονός της κυριότητας, το οποίο και βαρύνεται να αποδείξει, διαφορετικά η αγωγή του θα απορριφθεί ως ουσία αβάσιμη (υποκειμενικό βάρος απόδειξης). Αν τώρα ο Α ανταποκριθεί στο υποκειμενικό βάρος απόδειξης εισφέροντας αποδεικτικό υλικό για την κυριότητά του και ο δικαστής αμφιβάλει για την ύπαρξη του δικαιώματος αυτού, τότε πάλι η αγωγή του θα απορριφθεί ως ουσία αβάσιμη (αντικειμενικό βάρος απόδειξης). Κατανοούμε έτσι πως το αντικειμενικό βάρος απόδειξης έχει νόημα μόνο επί ανταποκρίσεως στο υποκειμενικό βάρος.

Στην ποινική δικονομία, αντιθέτως, υποκειμενικό βάρος απόδειξης δεν μπορεί να νοηθεί, καθότι ουδείς υποχρεούται σε εισφορά ισχυρισμού και κατ'επέκταση σε απόδειξη αυτού: ο εισαγγελέας ασκεί την ποινική δίωξη αλλά δεν υποστηρίζει μονομερώς την κατηγορία, ο κατηγορούμενος αντιστοίχως δεν είναι αναγκαίο να εισφέρει κάποιον ισχυρισμό, ενώ ο παριστάμενος υποστηρίζει την ποινική αξίωση της Πολιτείας, για την οποία θα αποφανθεί ούτως ή άλλως η δικαστική εξουσία¹⁷. Παρομοίως, ο κατηγορούμενος δεν φέρει το αντικειμενικό βάρος απόδειξης, διότι η αμφιβολία του δικαστή για την ενοχή του δεν αποβαίνει εις βάρος του¹⁸. Ειδάλλως, οι ατομικές ελευθερίες του πολίτη θα θυσιάζονταν στην ανάγκη προστασίας της κοινωνίας από το έγκλημα (in dubio pro libertate). Προφανώς ούτε ο εισαγγελέας φέρει το αντικειμενικό βάρος απόδειξης αφού αυτό έχει νόημα μόνο επί υπάρξεως υποκειμενικού βάρους¹⁹. Η διαφορά αυτή στην ποινική δίκη εξηγείται από τις ιδιαιτερότητές της σε σχέση με την πολιτική.

Στην ποινική δικονομία ισχύει η αρχή αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας²⁰. Με δεδομένο ότι διακυβεύονται θεμελιώδη έννομα αγαθά που διαφυλάσσει η πολιτεία, ο δικαστής βαρύνεται με ένα ισχυρό «διαγνωστικό καθήκον»²¹, οφείλει δηλαδή συχνά να συγκεντρώσει στοιχεία πέραν των προσκομιζομένων από τους

¹⁵ Ibid, σ.447

¹⁶ Ibid, σ. 441. Επομένως, το αντικειμενικό βάρος απόδειξης προϋποθέτει ανταπόκριση στο υποκειμενικό βάρος.

¹⁷ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.241

¹⁸ Ibid

¹⁹ Ι. Γιαννίδης, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, ΠοινΧρ ΛΣΤ (1986), σ. 121 επ.

²⁰ Ι. Ζησιάδης, Ποινική Δικονομία, 3^η έκδ. τ. Β', 1977, σ. 14 επ.

²¹ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ. 201επ.

διαδίκους και δεν δεσμεύεται από τους ισχυρισμούς τους. Έτσι ο ίδιος οφείλει να αναζητήσει όσα στοιχεία υπάγονται στο αντικείμενο της ποινικής δίκης, ούτως ώστε να ανεύρει την ουσιαστική αλήθεια. Το σύστημα δηλαδή είναι ανακριτικό και όχι συζητητικό. Στο ίδιο πλαίσιο, δεν ισχύει το σύστημα των νομικών αποδείξεων, αλλά η ηθική απόδειξη²². Αυτό σημαίνει πως ο δικαστής μπορεί να λάβει υπόψη του οποιοδήποτε αποδεικτικό μέσο, το οποίο και θα εκτιμήσει ελεύθερα, δίχως να δεσμεύεται από αποδεικτικούς κανόνες. Έτσι η ομολογία του κατηγορουμένου, σε αντίθεση με την πολιτική δίκη, δεν δεσμεύει τον ποινικό δικαστή. Το μόνο όριο που τίθεται στην ηθική απόδειξη είναι καταρχάς η υποχρέωση αιτιολογίας της δικαστικής κρίσης²³, ούτως ώστε αυτή να υπόκειται σε λογικό έλεγχο και να μην αποτελεί απλώς έκφραση της «ενδόμυχης πεποίθησης του δικαστή». Παρομοίως ο δικαστής δεν δύναται να λαμβάνει υπόψη του παράνομα αποδεικτικά μέσα, διότι δεν μπορεί να γίνει δεκτή η αναζήτηση της αλήθειας με κάθε τίμημα, όπως με αξιοποίηση μιας αποσπασθείσας με βασανιστήρια ομολογίας²⁴. Σε κάθε περίπτωση η ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων αποβλέπει και αυτή στην ανεύρεση της αλήθειας. Ως εκ τούτου, όταν η απόδειξη κατατείνει στην εξεύρεση της αλήθειας και υπάρχει ελευθερία εκτίμησης, η έννοια του «βάρους» δεν θα μπορούσε εύκολα να νοηθεί, διότι θα υποβίβαζε την «ουσιαστική αλήθεια» σε μια «αλήθεια των διαδίκων», μια «τυπική αλήθεια». Οι διάδικοι δηλαδή θα ήταν εκείνοι οι οποίοι με τους ισχυρισμούς τους θα καθόριζαν το αντικείμενο της δίκης και θα μπορούσαν περαιτέρω να το διαθέσουν ακόμα και εις βάρος της Συνταγματικής επιταγής του άρθρου 96 για τιμώρηση των εγκλημάτων²⁵. Ενόψει των ανωτέρω διαπιστώνουμε ότι στην ποινική δίκη ούτε ο εισαγγελέας ούτε ο υποστηρίζων την κατηγορία ούτε ο κατηγορούμενος αποδεικνύουν στον δικαστή (*judici fit probation*), αλλά στην πραγματικότητα ο ίδιος ο δικαστής είναι εκείνος που αποδεικνύει (*judex probat*)²⁶. Ως εκ τούτου, βάρος απόδειξης δεν μπορεί να νοηθεί.

Άλλωστε στο ίδιο συμπέρασμα συνηγορεί και η παράγραφος 2 του άρθρου 178 ΚΠΔ κατά την οποία: «Οι δικαστές και οι εισαγγελείς εξετάζουν αυτεπαγγέλτως όλα τα αποδεικτικά μέσα, που θεμελιώνουν την ενοχή ή κατατείνουν στην αθωότητα του κατηγορουμένου καθώς και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητά του και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής. Ο κατηγορούμενος δεν είναι υποχρεωμένος να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία για τα πραγματικά περιστατικά που επικαλείται υπέρ του. Οι δικαστές και οι εισαγγελείς είναι υποχρεωμένοι να ερευνούν με επιμέλεια κάθε στοιχείο ή αποδεικτικό μέσο που επικαλέστηκε υπέρ αυτού ο κατηγορούμενος, αν αυτό είναι χρήσιμο για να εξακριβωθεί η αλήθεια.» Έτσι το α' εδάφιο του άρθρου του άρθρου 178 παρ. 2 ΚΠΔ εξαγγέλλει την

²² Ι. Ζησιάδη, οπ.π., σ.16επ.

²³ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ.204

²⁴ Ibid, σ.208

²⁵ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.201

²⁶ *ibid*

αυτεπάγγελτη εξέταση των αποδεικτικών μέσων από δικαστές και εισαγγελείς²⁷. Ουσιαστικά η διάταξη επεκτείνει το ρυθμιστικό πεδίο του άρθρου 239 παρ. 2 ΚΠΔ (κατά το οποίο ο ανακρίνων οφείλει να εξετάζει αυτεπάγγελα τόσο την ενοχή όσο και την αθωότητα του κατηγορουμένου, αλλά και κάθε στοιχείο που αφορά την προσωπικότητα του κατηγορουμένου και επηρεάζει την επιμέτρηση της ποινής) στη διαδικασία στο ακροατήριο επιβεβαιώνοντας τη θεωρία²⁸. Στην πραγματικότητα το α' εδάφιο του άρθρου 178 παρ.2 ΚΠΔ είναι ευρύτερο και αφορά όλη την ποινική διαδικασία από τη λήψη καταγγελίας από τον εισαγγελέα μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης. Αναφέρεται ακόμη στα ήδη συγκεντρωθέντα αποδεικτικά μέσα (εξ ου και ο όρος «εξέταση» των στοιχείων και όχι «βεβαίωση» όπως στο άρθρο 239 παρ. 2 ΚΠΔ), διαφέροντας έτσι από το άρθρο 239 παρ. 2 ΚΠΔ. Το β' και το γ' εδάφιο του άρθρου 178 παρ. 2 ΚΠΔ αναφέρονται στην υποχρέωση των δικαστών και των εισαγγελέων για έρευνα στοιχείων (δηλαδή ισχυρισμών) ή αποδεικτικών μέσων εξειδικεύοντας το προηγούμενο εδάφιο²⁹. Έτσι ο δικαστής και ο εισαγγελέας απαγορεύεται, αφενός, να απορρίψουν ισχυρισμό του κατηγορουμένου ως αβάσιμο, επειδή δεν προσκόμισε αποδεικτικά στοιχεία, καθότι αυτός δεν φέρει το βάρος της απόδειξης³⁰. Αφετέρου, οφείλουν να «ερευνούν», δηλαδή τόσο να μελετούν τα συλλεγμένα αποδεικτικά στοιχεία όσο και να διερευνούν την υπόθεση με σκοπό την ανακάλυψη νέων αποδεικτικών στοιχείων. Διαπιστώνουμε έτσι ότι και σε επίπεδο θετικού δικαίου η αρχή αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας και το ανακριτικό σύστημα καθιστούν αδύνατη την ύπαρξη βάρους αποδείξεως.

Παρόλα αυτά είναι αξιοπρόσεκτο πως το άρθρο 178 ΚΠΔ τιτλοφορείται ως «Αποδεικτικά μέσα. Βάρος Απόδειξης». Ο συγκεκριμένος τίτλος παρότι δεν αποτελεί κείμενο του νόμου εγείρει ιδιαίτερο προβληματισμό, καθώς έρχεται σε αντίθεση με τις ανωτέρω αναπτύξεις μας. Ωστόσο η διάταξη αυτή αποτελεί μεταφορά του άρθρου 6 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343³¹. Η Οδηγία αυτή προφανώς δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υποχρεώνει τους εθνικούς νομοθέτες να εισάγουν βάρος απόδειξης στην ποινική τους δικονομία. Μια τέτοια παραδοχή θα ήταν αντίθετη στην αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών-μελών και δεν δικαιολογείται από την αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου³². Ουσιαστικά η Οδηγία αναφέρεται σε βάρος απόδειξης μόνο στην περίπτωση των αγγλοσαξωνικών συστημάτων, όπου τέτοιο βάρος φέρει η κατηγορούσα αρχή και

²⁷ Χ. Σεβαστίδης, Η σημασία και η λειτουργία του άρθρου 178 παρ.2 και 3 του νέου ΚΠΔ (έννοια «βάρους απόδειξης» και ενίσχυση τεκμηρίου αθωότητας, ΠοινΔικ2019, σ.431

²⁸ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση του Ν.4596/2019, σ.8

²⁹ Χ. Σεβαστίδης, οπ.π., σ.431

³⁰ Ασφαλώς δεν υποχρεούνται να δεχθούν ως βάσιμο ισχυρισμό του κατηγορουμένου, για τον οποίο δεν προσκομίστηκε αποδεικτικό στοιχείο

³¹ Χ. Σεβαστίδης, οπ.π., σ.431

³² Β.Χριστιανός, Ρ-Ε Παπαδοπούλου, Μ. Περάκης, Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2021, σ.271επ.

διευκρινίζει ότι αυτό δεν μπορεί να μετατεθεί στον κατηγορούμενο. Όταν όμως πρόκειται για ηπειρωτικά συστήματα, η Οδηγία υποχρεώνει τους εθνικούς νομοθέτες να μην απαιτούν άμεσα ή έμμεσα από τον κατηγορούμενο να αποδείξει την αθωότητά του, όχι όμως και να εισάγουν βάρος απόδειξης, ακόμα και αν αυτό είναι αντίθετο στο δικονομικό τους σύστημα³³. Από όλες τις σκοπιές καταλήγουμε στην παραδοχή ότι βάρος απόδειξης στην ποινική δίκη δεν μπορεί να νοηθεί.

Παρόλα αυτά, υποστηρίζεται στη θεωρία πως ο κατηγορούμενος φέρει το λεγόμενο «βάρος πειθούς»³⁴. Αυτό σημαίνει ότι βαρύνεται να δημιουργήσει στον δικαστή αμφιβολίες για την ενοχή του, διότι σε διαφορετική περίπτωση, αν δηλαδή ο δικαστής πειστεί για την ενοχή του, τότε θα τον καταδικάσει. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Ανδρουλάκης όταν αναφέρεται σε «de facto βάρος απόδειξης» από την πλευρά του κατηγορουμένου³⁵. Κατά την άποψή του αυτό εκδηλώνεται κυρίως στην επίκληση λόγων άρσεων του αδίκου και του καταλογισμού, τους οποίους δεν υποχρεούται να εξετάσει το δικαστήριο αν, όπως συμβαίνει συνήθως, δεν αμφιβάλλει για την ύπαρξή τους³⁶. Αντίστοιχα, «βάρος πειθούς» φέρει και ο κατηγορός, απλώς αυτό δεν είναι προκαθορισμένο, αφού παρ' ημίν άλλοτε μπορεί να υποστηρίζει την ενοχή και άλλοτε την αθωότητα του κατηγορουμένου³⁷.

Σε κάθε περίπτωση η όλη προβληματική συνδέεται άρρηκτα με εκείνη των «αυτοτελών ισχυρισμών». Ως «αυτοτελής ισχυρισμός» θεωρείται κατά τον Άρειο Πάγο εκείνος, ο οποίος οδηγεί σε άρση του αδίκου, άρση του καταλογισμού ή εξάλειψη του αξιοποίνου · ο ισχυρισμός δε αυτός πρέπει να προβάλλεται προφορικά, να αποδεικνύεται η προβολή του από τα πρακτικά της δίκης και να είναι σαφής και ορισμένος³⁸. Επί απορρίψεως αυτοτελούς ισχυρισμού, κατά τον Άρειο Πάγο, το δικαστήριο πρέπει να αιτιολογήσει ειδικά, κάτι το οποίο δεν απαιτείται για τους αρνητικούς της κατηγορίας ισχυρισμούς³⁹. Περεταίρω αν ο κατηγορούμενος δεν δημιουργήσει αμφιβολία στον δικαστή για τη στοιχειοθέτηση ενός τέτοιου ισχυρισμού, τότε ο τελευταίος δεν υποχρεούται να εξετάσει τη συνδρομή του. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο δικαστής δεν μπορεί να διερευνά κάθε υποθετικό ενδεχόμενο άμυνας ή καταστάσεως ανάγκης κείμενο εκτός

³³ Γ. Παπαδημητράκης, Το τεκμήριο αθωότητας υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ, ΠοινΔικ 2017, σ.134επ

³⁴ Ι. Γιαννίδης, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, οπ.π., σ. 121 επ.

³⁵ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.243

³⁶ Ibid. Η καταρχήν έλλειψη αμφιβολίας οφείλεται στο γεγονός ότι η πλήρωση της ειδικής υπόστασης του εγκλήματος ενδεικνύει τον άδικο και καταλογιστό χαρακτήρα της πράξης.

³⁷ Ι. Γιαννίδης, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2003, σ.174επ.

³⁸ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ.514επ.

³⁹ Ibid. Κατά τον Α.Παπαδαμάκη η πρακτική αυτή παραβιάζει την αρχή «δικαστικής ακρόασης»(άρθρο 20 Συντάγματος) και έρχεται σε αντίθεση με το «διαγνωστικό καθήκον» του δικαστή (άρθρο 178 παρ. 2ΚΠΔ), είναι δε επηρεασμένη από αστικο-δικονομικές αντιλήψεις.

αποδεικτικού πλαισίου αλλά μόνο εξατομικευμένα επιχειρήματα (*impossibilium nulla est obligatio*)⁴⁰. Υπό αυτήν την έννοια ο κατηγορούμενος μπορεί να ανταποκριθεί στο «βάρος πειθούς» με την παραδεκτή πρόταση ενός «αυτοτελούς ισχυρισμού», διότι δύναται έτσι να κλονίσει τη βεβαιότητα του δικαστή για την ενοχή του. Του «βάρους πειθούς» προηγείται κατά αυτόν τον τρόπο το «βάρος ισχυρισμού», δηλαδή εισφοράς ισχυρισμού πρόσφορου προς «πειθώ», τα οποία από κοινού συγκροτούν το λεγόμενο «επιχειρηματολογικό βάρος»⁴¹.

Έτσι μολονότι στα αγγλοσαξωνικά συζητητικά ποινικά συστήματα εισαγγελέας και κατηγορούμενος αντιδικούν και βαρύνονται να αποδείξουν τους ισχυρισμούς τους και να πείσουν τον δικαστή⁴², στα ηπειρωτικά ανακριτικά συστήματα ο κατηγορούμενος δεν βαρύνεται μεν να αποδείξει την ορθότητα των ισχυρισμών του, αλλά βαρύνεται να επιτύχει κάτι έλασσον, την πρόκληση αμφιβολίας στον δικαστή: αυτό είναι το σημείο σύγκλισης των δυο φαινομενικά αντίρροπων συστημάτων⁴³. Περαιτέρω, αν ο κατηγορούμενος εισφέρει ισχυρισμό στον δικαστή για το ενδεχόμενο συνδρομής κάποιου λόγου άρσεως του αδίκου, αν ανταποκριθεί δηλαδή στο «βάρος πειθούς» (κατ'ακριβολογία στο «βάρος ισχυρισμού»), και ο δικαστής τον καταδικάσει δίχως αιτιολόγηση της μη συνδρομής του, θα συντρέχει αναιρετική πλημμέλεια για έλλειψη αιτιολογίας(άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ. Δ ΚΠΔ) · αν, όμως, δεν τον εισφέρει και καταδικαστεί, δεν θα υπάρχει κατά κανόνα κάποια πλημμέλεια⁴⁴.

Έτσι στα αγγλοσαξωνικά συστήματα έχουμε κατ'αντιδικία διεξαγωγή της δίκης και συζητητικό σύστημα. Ο κατηγορός βαρύνεται να πείσει τους ενόρκους για την ενοχή του κατηγορουμένου (υποκειμενικό βάρος απόδειξης), διαφορετικά ο τελευταίος θα αθωωθεί (αντικειμενικό βάρος απόδειξης). Αντίθετα στην ποινική δίκη των ηπειρωτικών συστημάτων δεν νοείται κανονιστικά βάρος απόδειξης. Νοείται, όμως, *de facto* βάρος του κατηγορουμένου να κλονίσει τη βεβαιότητα του δικαστή για την τέλεση αξιόποινης πράξης και αντίστοιχα της κατηγορούσας αρχής είτε να πείσει τον δικαστή για την ενοχή του κατηγορουμένου είτε να του άρει τη βεβαιότητα για την τελευταία⁴⁵. Το ποιος από τους δυο το φέρει κρίνεται *ad hoc* από τη δικανική

⁴⁰ Ι. Γιαννίδης, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, οπ.π., σ. 121επ.

⁴¹ Ι. Γιαννίδης, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, οπ.π., σ.174επ.

⁴² Στα συστήματα αυτά νοείται υποκειμενικό βάρος του εισαγγελέα προς απόδειξη της ενοχής και αντικειμενικό βάρος σε περίπτωση που δεν πείσει τον δικαστή για την τελευταία, οπότε ο εισαγγελέας θα «χάσει» τη δίκη. Το υποκειμενικό βάρος του κατηγορούμενου εκδηλώνεται μόνο όταν ο δικαστής σχηματίσει πεποίθηση για την τέλεση της πράξης, διότι προηγουμένως το «τεκμήριο της αθωότητας» τον απαλλάσσει από την απόδειξη της αθωότητάς του.

⁴³ Ι. Γιαννίδης, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, οπ.π., σ.121 επ.

⁴⁴ *ibid*

⁴⁵ Ι. Γιαννίδης, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, οπ.π., σ.174επ. Παρατηρούμε την άνιση κατανομή του «βάρους πειθούς» ενόψει της αρχής *in dubio pro reo*: ο κατηγορούμενος αρκεί να κλονίσει τη βεβαιότητα του δικαστή για την ενοχή του, ενώ ο κατηγορός πρέπει να αποδείξει θετικά την ενοχή του αν τάσσεται υπέρ της καταδίκης.

πεποίθηση, η οποία και το μετακυλίνει από τη μια πλευρά στην άλλη⁴⁶. Έτσι ο εισαγγελέας θα πρέπει πρώτα να πείσει τον δικαστή για την ενοχή του κατηγορουμένου, αν τάσσεται υπέρ της καταδίκης, και σε περίπτωση που ο τελευταίος πεισθεί, το βάρος θα μετατοπιστεί στον κατηγορούμενο ώστε να άρει την βεβαιότητα του δικαστή.

Το *de facto* βάρος συνδέεται με την προβληματική των «αυτοτελών ισχυρισμών», διότι ο κατηγορούμενος ανταποκρίνεται συνήθως σε αυτό το βάρος μέσω της παραδεκτής πρότασης ενός αυτοτελούς ισχυρισμού, οπότε, αν ο δικαστής τον καταδικάσει αναιτιολόγητα απορρίπτοντας τον ισχυρισμό, η απόφαση θα πάσχει από έλλειψη αιτιολογίας. Ωστόσο με την ίδια συλλογιστική αν ο διάδικος εισφέρει κάποιον αρνητικό της κατηγορίας ισχυρισμό που αμφισβητεί τη στοιχειοθέτηση της ίδιας της ειδικής υπόστασης, θα έπρεπε και εκεί η νομολογία να αξιώνει ειδική αιτιολογία επί απορρίψεως του ισχυρισμού επί ποινή αναιρετικού σφάλματος⁴⁷. Υπό αυτήν την έννοια η ανταπόκριση στο «βάρος πειθούς» (κατ'ακριβολογία στο «βάρος ισχυρισμού») γεννά σε αμφότερες τις περιπτώσεις υποχρέωση αιτιολογίας της απορριπτικής κρίσης και μπορεί να κλονίσει τη βεβαιότητα του δικαστή όχι μόνο για τον άδικο χαρακτήρα της αξιόποινης συμπεριφοράς ή τον καταλογισμό στην ενοχή του δράστη, αλλά και για την τέλεση της ίδιας της πράξης⁴⁸. Έτσι ανταπόκριση στο «βάρος ισχυρισμού» και υποχρέωση αιτιολογίας θα έπρεπε να έχουμε και στην περίπτωση απόρριψης ενός αρνητικού της κατηγορίας ισχυρισμού. Ωστόσο, αυτός πρέπει να δημιουργεί επαληθεύσιμη ατομική κρίση, να είναι δηλαδή συγκεκριμένος και σαφής, διαφορετικά θα αξιώνουμε από τον δικαστή ειδική αιτιολογία για την απόρριψη κάθε υποθετικού αρνητικού ισχυρισμού της μορφής «δεν τέλεσα την πράξη», η οποία θα ενυπήρχε ούτως ή άλλως στην καταδικαστική απόφαση κατά την απόδειξη των συστατικών στοιχείων του εγκλήματος⁴⁹. Ως εκ τούτου, ειδική αιτιολογία δεν προσήκει σε έναν ισχυρισμό της μορφής «δεν έκλεψα» αλλά «δεν έκλεψα επειδή χθες αγόρασα το πράγμα από τον τάδε, οπότε το πράγμα δεν είναι ξένο».

Σε κάθε περίπτωση, διαπιστώνουμε πως βάρος πειθούς, αυτοτελείς ισχυρισμοί και υποχρέωση αιτιολογίας συνδέονται στενά. Συσχετίζονται δε με την ανυπαρξία βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη, η οποία μας οδηγεί στο επόμενο ζήτημα: εφόσον ο κατηγορούμενος δεν βαρύνεται να αποδείξει την αθωότητά του, αυτή (μπορεί να) τεκμαίρεται. Διαπιστώνουμε κατά αυτόν τον τρόπο ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν αποτελεί κανόνα αντιστροφής του βάρους αποδείξεως, αφού στην ποινική δίκη τέτοιο βάρος απόδειξης δεν νοείται. Αποτελεί όμως στην πραγματικότητα αντιστροφή του βάρους πειθούς. Ο κατηγορούμενος δηλαδή δεν

⁴⁶ *ibid*

⁴⁷ Α. Παπαδαμάκης, *οπ.π.*, σ.514 επ.

⁴⁸ Ι. Γιαννίδης, *Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη*, *οπ.π.*, σ. 121επ.

⁴⁹ *ibid*

χρειάζεται να πείσει για τη μη ενοχή του παρά μόνο όταν ο δικαστής διαμορφώσει την πεποίθηση ότι αυτός τέλεσε την αξιόποινη πράξη.

3. Τεκμήριο αθωότητας

2.1. Έννοια

Σύμφωνα με το άρθρο 71 ΚΠΔ «οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι τεκμαίρονται αθώοι μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή τους σύμφωνα με τον νόμο». Αυτό σημαίνει πως η κατηγορία ή η υπόνοια κατά ενός προσώπου συνιστά το «ενεργοποιητικό γεγονός», από το οποίο συνάγεται το «τεκμαιρόμενο γεγονός» (η αθωότητα), ενώ η απόδειξη της ενοχής αποτελεί τη «ρήτρα αντίκρουσης» αυτού του γεγονότος⁵⁰: ο κατηγορούμενος, δηλαδή, εκ του νόμου θεωρείται αθώος, μέχρι να αποδειχθεί το αντίθετο. Βρίσκεται, με άλλα λόγια, εξαρχής σε μια προεπιλεγμένη κατάσταση αθωότητας (default rule)⁵¹.

Ως εκ τούτου, το τεκμήριο αθωότητας (έννοια είδους) υπάγεται στην ευρύτερη κατηγορία των νομικών τεκμηρίων(έννοια γένους). Ως «νομικό τεκμήριο» νοείται ένας νομικός κανόνας απόδειξης, ανάλογα με το είδος του οποίου, συνάγεται από ένα ενεργοποιητικό γεγονός ένα τεκμαιρόμενο γεγονός · όταν δε το τεκμαιρόμενο γεγονός ανατρέπεται με κάποια ρήτρα αντίκρουσης ομιλούμε για «μαχητό τεκμήριο», ενώ όταν τέτοια ρήτρα απουσιάζει και το γεγονός δεν ανατρέπεται ομιλούμε για «αμάχητο τεκμήριο»⁵². Το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί καταρχήν⁵³ μαχητό τεκμήριο, διότι η αθωότητα ανατρέπεται με την απόδειξη της ενοχής του κατηγορουμένου. Αυτό που ανατρέπεται κατ' ακρίβεια είναι το τεκμαιρόμενο γεγονός και όχι το τεκμήριο καθεαυτό ως κανόνας. Σε κάθε περίπτωση το «νομικό τεκμήριο» αντιδιαστέλλεται προς το «πραγματικό τεκμήριο» (π.χ. ικανότητα προς καταλογισμό), εκείνο δηλαδή που βασίζεται σε εμπειρικές ενδείξεις και δεν αποτελεί κανόνα δικαίου⁵⁴.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης πρέπει να μας προβληματίσει εάν το τεκμήριο αθωότητας είναι «ουσιαστικό» ή «τυπικό». Αν θεωρηθεί ουσιαστικό, σημαίνει ότι επιδρά στην ουσιαστικού δικαίου έννομη σχέση και ως εκ τούτου ο κατηγορούμενος ή ο ύποπτος θεωρείται πως δεν έχει τελέσει κάποια αξιόποινη

⁵⁰ Κ. Κώτσογλου, Αθωωτική απόφαση- Αιτιολογία- Αυτοτελείς Ισχυρισμοί, in dubio pro reo ή τεκμαιρόμενη αθωότητα;, ΠοινΧρ ΟΓ' (2023), σ. 84

⁵¹ ibid

⁵² Ibid. «Νομικά τεκμήρια» είναι μεταξύ άλλων στο αστικό δίκαιο το τεκμήριο κυριότητας υπέρ του νομέα κινητού (1110ΑΚ, μαχητό τεκμήριο) και το αμάχητο τεκμήριο ισχυρού κλονισμού του γάμου επί 2 ετούς διάστασης(1439 παρ. 3 ΑΚ)

⁵³ Η λέξη «καταρχήν» χρησιμοποιείται γιατί είναι υποστηρίξιμο πως μετά την έκδοση αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης το τεκμήριο αθωότητας τρέπεται σε αμάχητο.

⁵⁴ Κ. Κώτσογλου, οπ.π., σ.84

πράξη. Η παραδοχή αυτή, θα απέκλειε την άσκηση ποινικής δίωξης, διότι με δεδομένη τη μη τέλεση αξιόποινης πράξης δεν μπορούν να νοηθούν και ενδείξεις περί αυτής. Για αυτόν τον λόγο, πρέπει να θεωρήσουμε «τυπικό» το τεκμήριο αθωότητας υπό την έννοια ότι αναφέρεται στην ποινική διαδικασία και αποκλείει απλώς τη μεταχείριση του κατηγορουμένου ως ενόχου. Έτσι, δικαιολογείται και η άσκηση ποινικής δίωξης και η παραπομπή του κατηγορουμένου, όταν ο τελευταίος πιθανολογείται ότι έχει τελέσει την αξιόποινη πράξη⁵⁵. Η παρατήρηση αυτή είναι ακόμη σημαντική, διότι διακρίνει το τεκμήριο από το πλάσμα. Πλάσμα δικαίου είναι η κατά τη βούληση του νομοθέτη εξίσωση ενός περιστατικού με ένα άλλο, ενώ τα δύο περιστατικά δεν είναι όμοια μεταξύ τους. Ουσιαστικά σε δυο διαφορετικά πραγματικά κανόνων δικαίου ο νομοθέτης επιφυλάσσει τις αυτές έννομες συνέπειες. Τούτο υποδηλώνεται όταν χρησιμοποιούνται ρήματα όπως «θεωρείται» ή «λογίζεται»⁵⁶. Εν προκειμένω ο νομοθέτης χρησιμοποιεί το ρήμα «τεκμαίρονται» στο άρθρο 71ΚΠΔ, διασαφηνίζοντας ότι πρόκειται για τεκμήριο και όχι για πλάσμα. Διαφορετικά εάν καθιερωνόταν πλάσμα αθωότητας, τούτο θα ήταν αντισυνταγματικό παραβιάζοντας την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, καθώς ο νομοθέτης θα υποκαθιστούσε τον ρόλο του δικαστή να κρίνει επί της ενοχής του κατηγορουμένου.

Τα παραπάνω καταδεικνύουν πως το τεκμήριο της αθωότητας αποτελεί στην πραγματικότητα τεκμήριο μη ενοχής. Η μη ενοχή διαφέρει από την αθωότητα, διότι έχει αρνητική διάσταση. Αντίθετα, η αθωότητα έχει θετική διάσταση, απαιτεί δηλαδή τη θετική διάγνωση μιας κατάστασης, η οποία προκύπτει μέσα από την ποινική διαδικασία στο ακροατήριο. Περαιτέρω το γεγονός ότι τεκμαίρεται η «μη ενοχή» δικαιολογεί δογματικά όλα τα δυσμενή μέτρα που λαμβάνονται σε βάρος του κατηγορουμένου⁵⁷ (ενδεικτικά ανακριτικές πράξεις, προσωρινή κράτηση και άλλα) και για αυτόν τον λόγο χρήζει ειδικής αναφοράς. Τα μέτρα αυτά μολονότι δεν αντιμετωπίζουν τον κατηγορούμενο ως αθώο, τον αντιμετωπίζουν στην πραγματικότητα ως μη ένοχο και ως εκ τούτου είναι σύμφωνα με το τεκμήριο αθωότητας. Στο πλαίσιο αυτό έχει διατυπωθεί βέβαια η άποψη ότι με τα παραπάνω μέτρα το τεκμήριο αθωότητας σχετικοποιείται⁵⁸. Αυτή η σχετικοποίηση είναι δυνατή στα θεμελιώδη δικαιώματα στο μέτρο που εισάγονται νόμιμοι περιορισμοί σε αυτά. Έτσι τα εν λόγω μέτρα εις βάρος του κατηγορουμένου αποτελούν κατά μια άποψη θεμιτούς περιορισμούς στο τεκμήριο της αθωότητας. Αν ωστόσο θεωρήσουμε το τεκμήριο ως εκτεινόμενο μόνο στη μη ενοχή και όχι στην αθωότητα, τα μέτρα αυτά δεν αποτελούν θεμιτούς περιορισμούς του τεκμηρίου αλλά είναι απολύτως σύμφωνα με το τεκμήριο, οπότε δεν τίθεται καν ζήτημα

⁵⁵ Α. Οικονόμου, Εμβέλεια του τεκμηρίου αθωότητας μετά την αθώωση του κατηγορουμένου ιδίως στο πλαίσιο διαφορετικών δικαιοδοσιών, ΠοινΧρ ΟΓ', 2023, σ.241επ.

⁵⁶ Α. Γεωργιάδης, οπ.π., σ.46

⁵⁷ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.148επ

⁵⁸ ibid

σύγκρουσης με το τελευταίο, άρα παρέλκει και η έρευνα των τυχόν περιορισμών του. Η θέση αυτή είναι σημαντική διότι καταρρίπτει έναν ακόμη αντίλογο. Αυτός είναι ότι τεκμήριο αθωότητας είναι ανεπίδεκτο σχετικοποίησης, διότι διαθέτει μόνο πυρήνα: είτε κάποιος είναι αθώος είτε δεν είναι, ενώ «περίπου αθώος» δεν νοείται⁵⁹. Ωστόσο και υποτεθείσης ως αληθούς της παραδοχής αυτής, αν θεωρήσουμε το τεκμήριο αθωότητας ως τεκμηριο μη ενοχής, ο αντίλογος δεν ευσταθεί, διότι δεν τίθεται ζήτημα σχετικοποίησης.

Ένα περαιτέρω ζήτημα ως προς τη νομική φύση του τεκμηρίου αθωότητας είναι αν τούτο αποτελεί «γενική αρχή» ή δικαίωμα του κατηγορουμένου. Οι πρακτικές συνέπειες της διάκρισης είναι σημαντικές: αν θεωρηθεί γενική αρχή, η παραβίασή της δεν γεννά καταρχήν αναιρετική πλημμέλεια, ενώ, αν θεωρηθεί δικαίωμα, η παραβίασή του γεννά απόλυτη ακυρότητα (άρθρο 171 παρ.1 στοιχ. δ ΚΠΔ) και ιδρύει αναιρετικό λόγο (άρθρο 510 παρ.1 στοιχ. Α ΚΠΔ)⁶⁰. Άλλωστε από το σύνολο των γενικών αρχών αναιρετικούς λόγους ιδρύουν κατά βάση η παραβίαση της αρχής της δημοσιότητας (άρθρο 510 παρ.1 στοιχ. Γ), καθώς και η έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας (άρθρο 510 παρ. 1 στοιχ.Δ). Κατά την άποψη του γράφοντος η παραβίαση του τεκμηρίου της αθωότητας πρέπει να θεωρηθεί παραβίαση δικαιώματος, διότι η αθωότητα αποτελεί παράλληλα και στοιχείο της προσωπικότητας του κατηγορουμένου και η προσωπικότητα αποτελεί θεμελιώδες συνταγματικό δικαίωμα. Με βάση αυτή τη θέση θα διαρθρωθεί και η ανάπτυξη περί πεδίου ισχύος του τεκμηρίου.

Ακόμα όμως και υπό το ενδεχόμενο ίδρυσης απόλυτης ακυρότητας, η νομολογία του ΕΔΔΑ (Adolf κατά Αυστρίας), δέχεται τη δυνατότητα θεραπείας της προσβολής σε περίπτωση έκδοσης αθωωτικής απόφασης από δικαστήριο ανώτερου βαθμού⁶¹.

2.2. Νομικές Βάσεις

Η πρώτη νομική βάση του τεκμηρίου αθωότητας είναι το ίδιο το Σύνταγμα (εφεξής Σ). Κατά μία άποψη, τούτο ερείδεται στη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1Σ που προστατεύει την αξία του ανθρώπου⁶². Ο σεβασμός στην αξία του ανθρώπου αναγνωρίζει σε όλους τους πολίτες την ιδιότητα του έλλογου όντος και την συνακόλουθη εμπιστοσύνη σε αυτούς ότι τηρούν τη νομοθεσία. Κατά μια άλλη άποψη, το τεκμήριο αθωότητας συνδέεται με την προστασία της ανθρώπινης

⁵⁹ *ibid*

⁶⁰ Εταιρία Δικαστικών Μελετών Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων, Η δημοκρατική νομοποίηση του δικαστή και το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993, σ. 105

⁶¹ Λ-Α. Σισιλιάνος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σ.305

⁶² Α.Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2^η εκδ., Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998, σ.50,55

προσωπικότητας (άρθρο 5 Σ)⁶³, υπό την έννοια ότι η θεώρηση του κατηγορουμένου ως ενόχου πριν την αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση προσβάλλει την τιμή και την υπόληψή του. Περαιτέρω, όμως, η φύση του τεκμηρίου ως διαδικαστικής εγγύσεως προστατεύεται και από το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης (άρθρο 20 Σ), κατά το οποίο τα δικαιώματα του πολίτη δεν μπορούν να περιοριστούν από το Κράτος, προτού αυτός ακουστεί στο πλαίσιο δικαστικής διαδικασίας⁶⁴. Αμεσότερη θεμελίωση βρίσκεται στο άρθρο 7 του Συντάγματος, που καθιερώνει την αρχή της νομιμότητας της ποινής: αφού η ποινή πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και να επιβάλλεται από καταδικαστική απόφαση ως εγγύηση της *in concreto* νομιμότητάς της, συνάγεται ότι μέχρι την καταδικαστική απόφαση ο κατηγορούμενος πρέπει να θεωρείται αθώος⁶⁵.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να εκτεθεί και η σύνδεση του τεκμηρίου αθωότητας με την αρχή της ενοχής⁶⁶. Η αρχή της ενοχής, η οποία αποτελεί απότοκο του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 Σ), ορίζει ότι η επιβολή ποινής σε βάρος ενός προσώπου είναι θεμιτή μόνο όταν η άδικη πράξη που τελείται μπορεί να καταλογιστεί στην συμπεριφορά του. Αν δεν υφίσταται ενοχή, ποινή δεν δύναται να επιβληθεί και η τυχόν επικινδυνότητα του δράστη μόνο με επιβολή μέτρου ασφαλείας μπορεί να αντιμετωπιστεί⁶⁷. Το τεκμήριο αθωότητας εξασφαλίζει και αντανακλά ακριβώς αυτή την αρχή. Ειδικότερα η αθωότητα του κατηγορουμένου ανατρέπεται μόνο με τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής. Κατά συνέπεια δεν δύναται να επιβληθεί ποινή προτού αποδειχθεί η ενοχή του κατηγορουμένου. Συνάγεται έτσι πως το τεκμήριο αθωότητας απορρέει αλλά και διαφυλάσσει την αρχή της ενοχής, η οποία θα καθίστατο κενό γράμμα αν μπορούσε να επιβληθεί ποινή στον κατηγορούμενο προτού αυτή αποδειχθεί.

Σε αυτό το σημείο γίνεται σύνδεση του τεκμηρίου αθωότητας και με την αρχή του κράτους δικαίου⁶⁸. Ειδικότερα σύμφωνα με την τελευταία η έννομη τάξη εδράζεται στην κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων, την αρχή της νομιμότητας και τον έλεγχο Συνταγματικότητας των νόμων ως εγγύηση αυτών των δικαιωμάτων. Με άλλα λόγια το κράτος δικαίου είναι ένα κράτος που λειτουργεί με βάση τον νόμο και σέβεται τις ελευθερίες των πολιτών του. Ωστόσο ο σεβασμός αυτών των ελευθεριών προϋποθέτει ότι το κράτος αναγνωρίζει στους πολίτες την ικανότητα να είναι φορείς ελευθερίας. Αντίθετα αν θεωρεί εξαρχής ότι η ελευθερία τους πρέπει να στερηθεί δίχως να συντρέχει νόμιμος λόγος δεν μπορεί να γίνει αναφορά σε κράτος δικαίου. Υπό αυτήν την έννοια το τεκμήριο αθωότητας διασφαλίζει το

⁶³ Ε. Ματσούκη, Το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης του κατηγορουμένου κατά του παραπεμπτικού βουλευματος, ΠοινΧρ ΜΗ', σ.938

⁶⁴ Γ. Κάβουρα, Το τεκμήριο αθωότητας, εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2003, σ.108

⁶⁵ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.132

⁶⁶ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.104

⁶⁷ Χ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό Δίκαιο. Γενικό Μέρος, Π.Ν. Σάκκουλας, 2020, σ.81

⁶⁸ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ. 123

κράτος δικαίου, διότι προτάσσει τη θέση ότι καταρχήν κανενός πολίτη η ελευθερία δεν μπορεί να στερηθεί, προτού αποδειχθεί η ενοχή του για κάποια αξιόποινη πράξη.

Το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται και σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου στο άρθρο 48 παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (εφεξής ΧΘΔ). Μάλιστα δεν συνιστά απλώς μια «αρχή» κατά την έννοια της παρ. 5 του άρθρου 52 ΧΘΔ αλλά αγώγιμο θεμελιώδες δικαίωμα κατά την έννοια των παρ. 1-4 του άρθρου 52 ΧΘΔ⁶⁹. Αποδέκτες δε σεβασμού του τεκμηρίου αυτού είναι δυνάμει του άρθρου 51 παρ. 1 του ΧΘΔ τόσο τα ενωσιακά όργανα όσο και τα κράτη μέλη, όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης⁷⁰.

Ακολούθως, η νομική βάση του τεκμηρίου αθωότητας εντοπίζεται σε υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις κατά το άρθρο 28 του Συντάγματος, με σημαντικότερες τις διεθνείς συμβάσεις και ειδικότερα την ΕΣΔΑ. Έτσι σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ: «Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώον μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του». Κατά τη νομολογία δε του ΕΔΔΑ το τεκμήριο της αθωότητας διασφαλίζεται και ως διαδικαστική εγγύηση⁷¹ αλλά και ως στοιχείο της προσωπικότητας του κατηγορουμένου⁷².

Σε επίπεδο κοινού νόμου, το τεκμήριο της αθωότητας προβλέπεται στο άρθρο 71 ΚΠΔ σύμφωνα με το οποίο: «Οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι τεκμαίρονται αθώοι μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή τους σύμφωνα με τον νόμο». Έτσι ο κατηγορούμενος δεν βαρύνεται να αποδείξει την αθωότητά του και ο δικαστής δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει γιατί πείστηκε για την αθωότητά του⁷³.

2.3. Προϋποθέσεις εφαρμογής

- Έκταση τεκμηρίου *ratione personae*

Το τεκμήριο αθωότητας κατά την ΕΣΔΑ, που υπερέχει του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, εφαρμόζεται υπέρ παντός προσώπου φέροντος την ιδιότητα του κατηγορουμένου⁷⁴. Ως εκ τούτου φορέας του είναι κάθε φυσικό πρόσωπο αλλά ενίοτε και τα νομικά πρόσωπα υπό τον όρο ότι τα συμβαλλόμενα στη Σύμβαση

⁶⁹ Β. Σκουρής, Συνθήκη της Λισσαβώνας, Ερμηνεία κατ' άρθρον, Συνθήκη για την ΕΕ- Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ- Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, εκδόσεις Σάκκουλα, 2020, σ. 2315 επ.

⁷⁰ *ibid*

⁷¹ ΕΕπιτροπήΔΑ, Krausek κ. Ελβετίας(απόφαση επί του παραδεκτού), 3.10.1978

⁷² ΕΔΔΑ, Konstas κ. Ελλάδας, 24.5.2011, παρ.32

⁷³ Λ.Μαργαρίτης, Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σ.415

⁷⁴ Άρθρο 6 παρ.2 ΕΣΔΑ

κράτη αναγνωρίζουν ποινική ευθύνη και στα τελευταία για την τέλεση αξιόποινων πράξεων⁷⁵. Το πρόσωπο αυτό, περαιτέρω, πρέπει να φέρει την ιδιότητα του κατηγορουμένου. Διαπιστώνουμε σε αυτό το σημείο πως η ΕΣΔΑ δεν διατυπώνει κάποιον ρητό ορισμό της ιδιότητας του κατηγορουμένου και ως εκ τούτου αυτό επαφίεται στα συμβαλλόμενα κράτη. Έτσι σύμφωνα με την εθνική μας νομοθεσία: «Την ιδιότητα του κατηγορουμένου αποκτά εκείνος εναντίον του οποίου ο εισαγγελέας άσκησε ρητά την ποινική δίωξη και εκείνος στον οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης αποδίδεται η αξιόποινη πράξη»⁷⁶. Κατηγορούμενος είναι, αφενός, εκείνος κατά του οποίου ασκήθηκε ποινική δίωξη. Αφετέρου, κατηγορούμενος είναι και το πρόσωπο στο οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης αποδίδεται η αξιόποινη πράξη. Πρόκειται είτε για την περίπτωση όπου ασκείται ποινική δίωξη κατά αγνώστων δραστών είτε για την περίπτωση όπου δεν είναι γνωστοί οι συμμετοχοί του γνωστού κατηγορουμένου⁷⁷. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όταν ο ανακριτής διαπιστώσει ότι συντρέχουν υπόνοιες ενοχής οφείλει να απαγγείλει την κατηγορία και σε αυτά τα πρόσωπα (άρθρο 250 ΚΠΔ) με κλήση σε απολογία⁷⁸. Τότε τα πρόσωπα αποκτούν την ιδιότητα του κατηγορουμένου. Αυτό συμβαίνει επειδή η ποινική δίωξη ασκείται *in rem* και όχι *in personam*⁷⁹ και για αυτόν τον λόγο είναι δυνατό η ιδιότητα του κατηγορουμένου να αποδοθεί σε μεταγενέστερο στάδιο από εκείνο της άσκησης της ποινικής δίωξης. Ως εκ τούτου η απόκτηση της ιδιότητας του κατηγορουμένου σύμφωνα με την εθνική μας νομοθεσία αφετηριάζει την προστασία του τεκμηρίου αθωότητας. Ωστόσο το άρθρο 71ΚΠΔ επεκτείνει την προστασία του τεκμηρίου και στους υπόπτους («οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι τεκμαίρονται αθώοι μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή τους σύμφωνα με τον νόμο»). Άλλωστε, και η νομολογία του ΕΔΔΑ επεκτείνει την προστασία και σε πρόσωπα πριν την τυπική έγερση της κατηγορίας⁸⁰. Διαπιστώνουμε κατά αυτόν τον τρόπο ότι μολονότι η ΕΣΔΑ δεν ορίζει την έννοια του κατηγορουμένου τάσσεται μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ υπέρ μιας ευρείας θεώρησης της έννοιας, κάτι το οποία θωρακίζει περισσότερο τον κατηγορούμενο αυξάνοντας τα χρονικά όρια προστασίας του, για τα οποία θα μιλήσουμε παρακάτω.

- Έκταση τεκμηρίου *ratione materiae*

Προϋπόθεση για την εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας συνιστά κατά την ΕΣΔΑ η τέλεση κάποιου «αδικήματος». Ο όρος «αδίκημα» ερμηνεύεται αυτόνομα από το

⁷⁵ Εταιρία Δικαστικών Μελετών Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων, οπ.π., σ.93

⁷⁶ Άρθρο 72 ΚΠΔ

⁷⁷ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ.134επ.

⁷⁸ *ibid*

⁷⁹ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ. 194

⁸⁰ ΕΔΔΑ, *Serves κατά Γαλλίας*, 20.10.1997

δικαστήριο του Στρασβούργου, αναφέρεται σε «κατηγορία ποινικής φύσης» και δεν κρίνεται από τις εθνικές νομοθεσίες των κρατών⁸¹. Έτσι είναι δυνατό για μια πράξη να προβλέπεται στην εθνική έννομη τάξη διοικητική κύρωση και αυτή να θεωρείται αδίκημα εμπίπτον στη ΕΣΔΑ⁸². Με άλλα λόγια, η προστασία του τεκμηρίου υπερβαίνει τα όρια της «εν στενή εννοίας» ποινικής διαδικασίας⁸³. Ο κίνδυνος οι εθνικές νομοθεσίες να χαρακτηρίζουν ποινικά αδικήματα ως πειθαρχικά ώστε να μην τυγχάνουν της ειδικής προστασίας του άρθρου 6 ΕΣΔΑ είχε ήδη διαπιστωθεί στην υπόθεση Engel κατά Ολλανδίας. Ειδικότερα, εκεί είχε τονιστεί ότι «αν τα συμβαλλόμενα κράτη μπορούσαν να χαρακτηρίσουν κατά το δοκούν ένα αδίκημα ως πειθαρχικό μάλλον παρά ως ποινικό ή να διώκουν τον αυτουργό ενός μικρού αδικήματος σε πειθαρχικό επίπεδο και όχι σε ποινικό, η εφαρμογή των θεμελιωδών ρητρών των άρθρων 6 και 7 θα υπέκειτο στην κυριαρχική τους βούληση. Μια τόσο εκτεταμένη ευχέρεια θα δημιουργούσε τον κίνδυνο να οδηγήσει σε αποτελέσματα ασυμβίβαστα με τον σκοπό και το αντικείμενο της Σύμβασης»⁸⁴. Σύμφωνα με την υπόθεση Engel κατά Ολλανδίας η «κατηγορία ποινικής φύσης» κρίνεται σύμφωνα με τον χαρακτηρισμό του αδικήματος στην εσωτερική έννομη τάξη, την εγγενή φύση του αδικήματος και την βαρύτητα της επαπειλούμενης κύρωσης⁸⁵. Έτσι μπορεί το εθνικό δίκαιο να χαρακτηρίζει σαφώς ένα αδίκημα ως ποινικό⁸⁶. Αν τούτο δεν συμβαίνει, τότε θα εξεταστεί η φύση του αδικήματος, αν δηλαδή ο σκοπός της διάταξης που το προβλέπει είναι τιμωρητικός, αν πρόκειται για «βαρύ» αδίκημα, αν αφορά στο «γενικό πληθυσμό» και όχι σε συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων⁸⁷. Ειδικότερα μας ενδιαφέρει αν ο σκοπός της διάταξης είναι τουλάχιστον και τιμωρητικός χωρίς να αποκλείεται και η συνύπαρξη με άλλο σκοπό όπως την αποτροπή⁸⁸. Ακόμη, να τονίσουμε εδώ ότι μολονότι η βαρύτητα του αδικήματος συνηγορεί υπέρ της θεώρησής του ως ποινικού, αυτό δεν αποκλείει άνευ άλλου τινός και πιο ελαφρά αδικήματα να θεωρηθούν ποινικά⁸⁹. Επίσης, όταν η διάταξη αφορά συγκεκριμένη ομάδα ή κατηγορία προσώπων (στρατιωτικοί) είναι πιθανό να θεωρηθεί πειθαρχικής φύσεως: αυτό θα συμβαίνει κυρίως σε μέτρα που επιβάλλονται σε εισαγγελείς⁹⁰ ή σε διαδίκους⁹¹, ώστε να διασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης. Το τρίτο κριτήριο, είτε αυτοτελές είτε σωρευτικό με τα παραπάνω, αναφέρεται στη βαρύτητα της επαπειλούμενης κύρωσης και ειδικότερα

⁸¹ ΕΔΔΑ, *Adolf v. Austria*, 26.3.1982, παρ.30

⁸² Γ. Κάβουρα, ο.π., σ.111

⁸³ Ν. Αλιβιζάτος, Το τεκμήριο αθωότητας και οι παράπλευρες συνέπειες του, *ΠοινΔικ* 2017, σ.7επ. Βλ. επίσης ΕΔΔΑ *Minelli v. Switzerland*, 25.3.1983, παρ.28,30

⁸⁴ ΕΔΔΑ, *Engel κ. Ολλανδίας*, 8.6.1976, παρ. 80επ.

⁸⁵ Λ-Α. Σισιλιάνος, ο.π., σ.243επ.

⁸⁶ *ibid*

⁸⁷ ΕΔΔΑ, *Demicoli κ. Μάλτας*, 27.8.1991. Βλ. επίσης, ΕΔΔΑ, *Campbell and Fell κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 28.6.1984

⁸⁸ ΕΔΔΑ, *Ozturk κ. Γερμανίας*, 21.2.1984, παρ. 53

⁸⁹ ΕΔΔΑ, *Ozturk κ. Γερμανίας*, ο.π., παρ.53

⁹⁰ ΕΔΔΑ, *Weber κ. Ελβετίας*, 22.5.1990, παρ.32

⁹¹ ΕΔΔΑ, *Ravnsborg κ. Σουηδίας*, 23.3.1994, παρ.33

στη μέγιστη ποινή που θα μπορούσε να επιβληθεί και όχι σε εκείνη που πράγματι επιβλήθηκε⁹². Το τρίτο αυτό κριτήριο εφαρμόστηκε στην υπόθεση Ezeh and Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου⁹³. Εκεί το δικαστήριο δεν κατέληξε βάσει της εγγενούς φύσεως του αδικήματος σε συμπέρασμα αναφορικά με την ποινική ή πειθαρχική φύση του, οπότε και εξέτασε τη βαρύτητα της επαπειλούμενης κύρωσης.

3. Χρονικά Όρια Τεκμηρίου Αθωότητας

Με δεδομένο ότι το τεκμήριο αθωότητας προστατεύει τον κατηγορούμενο, έπεται πως για όσο χρόνο το πρόσωπο διατηρεί αυτήν την ιδιότητα, θα εμπίπτει στο χρονικό πεδίο προστασίας. Παρ'ημίν σύμφωνα με το άρθρο 73ΚΠΔ «Ο κατηγορούμενος διατηρεί την ιδιότητά του ως ότου εκδοθεί αμετάκλητο βούλευμα ή αμετάκλητη καταδικαστική ή αθωωτική απόφαση και την αποκτά εκ νέου στις περιπτώσεις του άρθρου 57 παρ. 2». Συνεπώς, μέχρι την έκδοση αμετάκλητης αποφάσεως ο κατηγορούμενος προστατεύεται από το τεκμήριο αθωότητας⁹⁴. Άλλωστε, το ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων «όταν ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά» κατά το άρθρο 471 παρ.1 ΚΠΔ σε συνδυασμό με το άρθρο 545 παρ. 1ΚΠΔ που ορίζει ότι «η καταδικαστική απόφαση και κάθε διάταξη του δικαστή ή του εισαγγελέα εκτελείται μόλις γίνει αμετάκλητη, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά σε ειδικές περιπτώσεις» οδηγούν στο ίδιο συμπέρασμα. Τούτο διότι προβλέπουν καταρχήν την εκτέλεση μόνο αμετάκλητης αποφάσεως, εκτός αν νόμος προβλέπει διαφορετικά⁹⁵. Ο κανόνας αυτός είναι συνέπεια του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο πρέπει εξ αυτού του λόγου να θεωρηθεί ισχυρό ως το αμετάκλητο της αποφάσεως. Διαφορετικά θα υπήρχε το παράδοξο το τεκμήριο αθωότητας να εναλλάσσεται με τεκμήριο ενοχής μετά την έκδοση καταδικαστικής απόφασης σε πρώτο βαθμό και μετά την άσκηση ενδίκου μέσου να αναβιώνει⁹⁶.

Ο αντίλογος είναι ότι το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης δεν ισχύει αυτόματα στα βαρύτερα αδικήματα(άρθρο 497 ΚΠΔ), ενώ η αναίρεση δεν έχει κατά κανόνα ανασταλτικό αποτέλεσμα (άρθρο 471 παρ. 2ΚΠΔ), με συνέπεια να νοείται εκτέλεση και α' βαθμης καταδικαστικής απόφασης. Όταν δε εκτελείται η καταδικαστική αυτή απόφαση δύσκολα γίνεται δεκτή η ισχύς του τεκμηρίου αθωότητας, διότι ένας καταδικασμένος δεν μπορεί εκ των πραγμάτων να θεωρείται αθώος⁹⁷. Εντούτοις, το

⁹² ΕΔΔΑ, Garyfallou AEBE κ. Ελλάδα, 24.09.1997, ιδίως παρ. 34

⁹³ ΕΔΔΑ, Ezeh and Connors κ. Ηνωμένου Βασιλείου, 9.10.2003, παρ.106

⁹⁴ Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.122επ

⁹⁵ Εταιρία Δικαστικών Μελετών Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων, οπ.π., σ.95

⁹⁶ Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.123

⁹⁷ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.345επ

επιχείρημα αυτό χωλαίνει διότι πρώτον ανάγει την κατ' εξαίρεση έλλειψη ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων σε κανόνα, αγνοώντας την επιφύλαξη «εκτός αν νόμος ορίζει διαφορετικά». Ο κανόνας κατά τη διατύπωση του νόμου είναι η μη εκτέλεση πρωτόδικης καταδικαστικής απόφασης και άρα ο σεβασμός στο τεκμήριο αθωότητας και όχι το αντίστροφο. Κατά δεύτερον ακόμα και αν ήθελε θεωρηθεί κανόνας η εκτέλεση της καταδικαστικής απόφασης σε άβαθμό, αυτή δεν ανατρέπει άνευ ετέρου το τεκμήριο αθωότητας. Γιατί μπορεί μεν εκ πρώτης όψεως ο πρωτόδικα καταδικασθείς να μην μπορεί να θεωρηθεί αθώος⁹⁸ αλλά με αυτόν τον συλλογισμό και ο προσωρινά κρατούμενος όντας στη φυλακή δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί αθώος. Ωστόσο, σε αυτές τις περιπτώσεις πρέπει να δεχθούμε ότι η παραμονή στη φυλακή εξυπηρετεί δικονομικές ανάγκες⁹⁹ ή σε κάθε περίπτωση αποτελεί θεμιτό περιορισμό του τεκμηρίου αθωότητας για λόγους δικονομικής αποτελεσματικότητας και απονομής της δικαιοσύνης και για κανένα λόγο δεν θίγει τον πυρήνα της αθωότητας του κατηγορουμένου.

Στο πλαίσιο αυτό προβάλλεται και μίαν ακόμα αντίρρηση, ότι κατά την ΕΣΔΑ το τεκμήριο αθωότητας ανατρέπεται με τη «νόμιμη απόδειξη της ενοχής» χωρίς να προσαπαιτείται εξάντληση των ενδίκων μέσων¹⁰⁰. Με άλλα λόγια τα κράτη μέλη είναι εκείνα που θα αποφασίσουν πότε επέρχεται η «νόμιμη απόδειξη». Βέβαια, όσα έχουν κυρώσει το άρθρο 2 του 7^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ υποχρεώνονται να προβλέπουν ένδικο μέσο («έφεση»), το οποίο συνεπάγεται καθολική καταρχήν αναδίκαση της υπόθεσης¹⁰¹. Η αντίρρηση είναι βάσιμη, μολονότι υποστηρίζεται εξίσου ότι ως «νόμιμη απόδειξη» στην ΕΣΔΑ θεωρείται η αμετάκλητη καταδίκη¹⁰². Και υπό αυτήν την εκδοχή, όμως, η εθνική έννομη τάξη έχει προσδιορίσει την αμετάκλητη καταδίκη ως «νόμιμη απόδειξη» επί τη βάση των επιχειρημάτων που προεκτέθηκαν. Έτσι καταλήγουμε πως η χρονική ισχύς του τεκμηρίου αθωότητας στην εθνική έννομη τάξη εξικνείται μέχρι αυτού του σημείου.

Το επόμενο ζήτημα είναι πότε αφετηριάζεται η προστασία. Κατά μία άποψη η προστασία του τεκμηρίου προϋποθέτει την ιδιότητα του κατηγορουμένου¹⁰³. Άλλωστε, η ΕΣΔΑ στο άρθρο 6 αναφέρεται σε «κατηγορούμενο» πρόσωπο και όχι σε ύποπτο ως προς το πεδίο εφαρμογής του τεκμηρίου αθωότητας. Κατά άλλη άποψη, η προστασία εκτείνεται σε όλη την προδικασία¹⁰⁴. Ειδικότερα, παρά το σαφές γράμμα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, η νομολογία του ΕΔΔΑ επεκτείνει την προστασία

⁹⁸ *ibid*

⁹⁹ Ν. Ανδρουλάκης, *οπ.π.*, σ.34επ

¹⁰⁰ Δ. Πρωτόπαπας, *οπ.π.*, σ.345επ

¹⁰¹ Εταιρία Δικαστικών Μελετών Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων, *οπ.π.*, σ.95

¹⁰² *ibid*

¹⁰³ Γ. Κάβουρα, *οπ.π.*, σ.122

¹⁰⁴ Α. Χαραλαμπάκης, Προβλήματα ως προς το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης, ΠoinΧρ ΜΖ', σ.164. Βλ. επίσης Π. Τσιρίδης, Τεκμήριο Αθωότητας και η νέα Οδηγία της ΕΕ, ΠoinΔικ 2017, σ.11επ.

και σε πρόσωπα πριν την τυπική έγερση της κατηγορίας, ήτοι σε «υπόπτους»¹⁰⁵. Κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη, η προστασία αφορά και στους υπόπτους. Άλλωστε, σε επίπεδο εθνικής νομοθεσίας υπάρχει ρητή πρόβλεψη στο άρθρο 71ΚΠΔ ότι η προστασία του τεκμηρίου εκτείνεται και στους τελευταίους. Και ελλειπούσης της ρυθμίσεως αυτής, όμως, θα καταλήγαμε στο ίδιο συμπέρασμα από το άρθρο 244ΚΠΔ, το οποίο απονέμει στον ύποπτο τα δικαιώματα του κατηγορουμένου στην προκαταρκτική εξέταση. Η διάταξη αυτή φανερώνει την αντίληψη του νομοθέτη ότι οι εγγυήσεις του κατηγορουμένου πρέπει να παρέχονται και στον ύποπτο. Εξάλλου, εφόσον προστατεύεται το πρόσωπο, κατά του οποίου εστράφη η ποινική δίωξη, κατά μείζονα λόγο πρέπει να προστατεύεται και εκείνο ως προς το οποίο η ποινική δίωξη τελεί «υπό αίρεση» και δεν έχει δημιουργήσει ακόμα επαρκείς ενδείξεις για την τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης.

Σε κάθε περίπτωση η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας εξικνείται μέχρι τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης για την ενοχή και όχι την κατάγνωση της ποινής¹⁰⁶. Αυτό συμβαίνει μεταξύ άλλων διότι κατά την επιμέτρηση της ποινής λαμβάνεται υπόψη μεταξύ άλλων η ενοχή του υπαιτίου (άρθρο 79ΠΚ). Αν θεωρούσαμε επομένως ότι η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας εκτείνεται και σε αυτό το στάδιο τότε η διάταξη του άρθρου 79ΠΚ θα θεωρούνταν αντισυνταγματική (ως αντίθετη στις συνταγματικές βάσεις του τεκμηρίου, όπως προεκτέθηκαν), ανίσχυρη και θα ήταν κατά αυτόν τον τρόπο αδύνατη η επιβολή της ποινής. Συνεπώς το απώτατο χρονικό όριο προστασίας φτάνει μέχρι πριν την κατάγνωση της ποινής. Ωστόσο σε περίπτωση αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης το τεκμήριο αθωότητας, αν γίνει δεκτή η αίτηση του κατηγορουμένου για επανάληψη της διαδικασίας κατά το άρθρο 525 ΚΠΔ, αναβιώνει¹⁰⁷. Αυτό εξηγείται διότι σε αυτήν την περίπτωση αναβιώνει και η ιδιότητα του κατηγορουμένου. Ειδικότερα σύμφωνα με το άρθρο 73 ΚΠΔ : «ο κατηγορούμενος[...] αποκτά εκ νέου (την ιδιότητα του κατηγορουμένου) στις περιπτώσεις του άρθρου 57 παρ.2». Σύμφωνα δε με το άρθρο 57 παρ. 2 ΚΠΔ : «Εξαιρούνται (από το δεδικασμένο) οι περιπτώσεις των άρθρων 58, 81 παρ. 2, 525 και 527». Διαπιστώνουμε έτσι *de lege lata* ότι στην περίπτωση που γίνει δεκτή η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας αναβιώνει η ιδιότητα του κατηγορουμένου και μαζί με αυτήν και η προστασία που παρέχεται στο πλαίσιο του τεκμηρίου της αθωότητας.

¹⁰⁵ ΕΔΔΑ, *Serves κατά Γαλλίας*, 20.10.1997

¹⁰⁶ Ανδρουλάκης, *Η επιβίωση των ποινών υπονομίας*, *ΠοινΧρ ΚΔ'*, σ.169

¹⁰⁷ Γ. Κάβουρας, *οπ.π.*, σ.124

4. Δεσμευτική ισχύς τεκμηρίου αθωότητας

Αν θεωρήσουμε το τεκμήριο αθωότητας δικαίωμα του κατηγορουμένου, τότε η απάντηση στο ερώτημα ποιους δεσμεύει δεν μπορεί παρά να αναζητηθεί στη θεωρία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Έτσι, τα δικαιώματα του ανθρώπου δεσμεύουν κάθε όργανο του κράτους αφού βάσει του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος τα δικαιώματα τελούν «υπό την εγγύηση του κράτους» και «όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους»¹⁰⁸.

Πρώτη από όλους δεσμεύεται η δικαστική εξουσία¹⁰⁹, η οποία δεν μπορεί να μεταχειρίζεται με τις δηλώσεις και τις πράξεις της τον κατηγορούμενο ως ένοχο προτού αυτός καταδικαστεί αμετάκλητα. Στη θεωρία τίθεται το ερώτημα σε ποιο βαθμό ο εισαγγελέας δεσμεύεται από το τεκμήριο της αθωότητας. Τούτο διότι εκ της θέσεώς του αναζητά την ουσιαστική αλήθεια δίχως να υποστηρίζει μονομερώς την κατηγορία (άρθρα 239 παρ.2 και 327 παρ.1 ΚΠΔ) και άρα το ζήτημα είναι αν αρκεί να αμφιβάλλει για την αθωότητα του κατηγορουμένου για να προτείνει την απαλλαγή στο ακροατήριο ή αν χρειάζεται περαιτέρω να έχει πεισθεί για αυτήν¹¹⁰. Κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη αρκεί και η αμφιβολία για μια απαλλακτική πρόταση, γιατί και ο εισαγγελέας ως δικαστικό πρόσωπο δεσμεύεται από το τεκμήριο αθωότητας (βλ. και άρθρο 88 Συντάγματος).

Εν συνεχεία, άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώνονται πρωτίστως για να μην παραβιαστούν από την εκτελεστική εξουσία¹¹¹. Έτσι στην υπόθεση Krause η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εξήγγειλε ότι ο σεβασμός στο τεκμήριο αθωότητας αφορά σε κάθε όργανο του κράτους: ο τότε επικεφαλής της Ομοσπονδιακής υπηρεσίας δικαιοσύνης και αστυνομίας της Ελβετίας είχε παρανόμως αναφερθεί στη συμμετοχή της προσφεύγουσας σε αεροπειρατεία ενώ η δίκη εκκρεμούσε στα ελβετικά δικαστήρια¹¹². Στο ίδιο μήκος κύματος και η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Allenet de Ribemont*, η οποία έκρινε ότι κάθε εκπρόσωπος του κράτους, εν προκειμένω οι αξιωματούχοι της γαλλικής αστυνομίας, έπρεπε να απέχουν από δηλώσεις για την ενοχή του κατηγορουμένου πριν τη δικαστική κρίση, και ότι στην περίπτωση της υπόθεσης κακώς καταλόγισαν στον προσφεύγοντα ότι ήταν ηθικός αυτουργός ανθρωποκτονίας¹¹³. Χαρακτηριστική, τέλος, η απόφαση του ΕΔΔΑ στην

¹⁰⁸ Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο. Θεμελιώδη Δικαιώματα*, εκδόσεις Σάκκουλα, 2012, σ.81

¹⁰⁹ Γ. Κάβουρας, *οπ.π.*, σ.124

¹¹⁰ *ibid*, σ.129

¹¹¹ Σπ. Βλαχόπουλος, *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σ.14

¹¹² Λ-Α. Σισιλιάνος, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σ.311

¹¹³ *ibid*

υπόθεση Konstas κατά Ελλάδος. Το δικαστήριο έκρινε, ότι η χρήση της λέξης «απατεώνα» από τον Υφυπουργό Οικονομικών εκκρεμούσης της εφέσεως του προσφεύγοντος παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας, το ίδιο δε ισχύει και για την δήλωση του Υπουργού Δικαιοσύνης ότι «η δικαιοσύνη είχε καταδικάσει τα πρόσωπα που εμπλέκονταν σε αυτήν την υπόθεση»¹¹⁴. Έτσι το δικαστήριο του Στρασβούργου θεωρεί πως μεταξύ άλλων κάθε «κρατικός εκπρόσωπος»-με την ευρύτερη έννοια του όρου- οφείλει, ανάλογα με τη θέση που κατέχει και τον βαθμό στον οποίο οι κρίσεις του δύνανται να επηρεάσουν την κρίση των δικαστών, να σέβεται με τις δηλώσεις του το τεκμήριο αθωότητας¹¹⁵.

Πέραν από την εκτελεστική εξουσία το τεκμήριο αθωότητας ως δικαίωμα δεσμεύει και τον νομοθέτη, διότι νόμος ασυμβίβαστος με τα ατομικά δικαιώματα είναι αντισυνταγματικός, μη εφαρμοστέος, κηρύσσεται δε ανίσχυρος από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο¹¹⁶. Έτσι απαγορεύεται ο νομοθέτης να χρησιμοποιεί στα κείμενά του εκφράσεις όπως ο «δράστης» ή ο «υπαίτιος», για να αναφερθεί στον κατηγορούμενο¹¹⁷. Ένα ενδιαφέρον ζήτημα που ανακύπτει είναι αν οι προβλέψεις του νομοθέτη για μέτρα δικονομικού καταναγκασμού παραβιάζουν το τεκμήριο αθωότητας. Στην περίπτωση αυτή κατά την άποψη του γράφοντος είτε θα δεχθούμε ότι δεν υπάρχει προσβολή αφού τα μέτρα εξυπηρετούν δικονομικές ανάγκες και δεν αντιμετωπίζουν τον κατηγορούμενο ως δράστη¹¹⁸ είτε θα δεχθούμε πως πρόκειται για θεμιτό περιορισμό του δικαιώματος στην προσωπικότητα υπό την έκφανση του τεκμηρίου αθωότητας, ο οποίος δικαιολογείται από την εξασφάλιση αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 Συντάγματος) και σέβεται την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 Συντάγματος)¹¹⁹.

Πέραν όμως της δέσμευσης των οργάνων του κράτους τίθεται το ζήτημα αν «οι τρίτοι», οι ιδιώτες, δεσμεύονται από το τεκμήριο της αθωότητας. Σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος τα δικαιώματα του ανθρώπου «ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν», κατοχυρώνεται δηλαδή υπό προϋποθέσεις η τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων, η απόλυτη ισχύς τους όχι μόνο καθέτως αλλά και οριζοντίως έναντι των ιδιωτών¹²⁰. Το επόμενο λογικό βήμα είναι αν πράγματι η φύση του τεκμηρίου αθωότητας είναι τέτοια, ώστε να προσιδιάζει και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, θέμα στο οποίο διατυπώνονται διαφορετικές απόψεις.

¹¹⁴ *ibid*

¹¹⁵ *ibid*

¹¹⁶ Π. Δαγτόγλου, *οπ.π.*, σ.81

¹¹⁷ Γ. Κάβουρας, *οπ.π.*, σ.130

¹¹⁸ Βλ. Ν. Ανδρουλάκης, *οπ.π.*, σ.34επ.

¹¹⁹ Άλλωστε το δικαίωμα στην προσωπικότητα μπορεί να περιοριστεί κατά την διατύπωση του άρθρου 5 του Συντάγματος όταν τούτο απαιτεί το «Σύνταγμα», τα «δικαιώματα των άλλων» και τα «χρηστά ήθη». Στην έννοια δε του «Συντάγματος» και των «δικαιωμάτων των άλλων» ανήκει και το δικαίωμα του άρθρου 20 του Συντάγματος για αποτελεσματική δικαστική προστασία.

¹²⁰ Π. Δαγτόγλου, *οπ.π.*, σ.84,87

Κατά μια άποψη, το τεκμήριο αθωότητας δεσμεύει μόνο τα κρατικά όργανα¹²¹. Προς επίρρωση της θέσης αυτής, έχει υποστηριχθεί πως η έννοια του τεκμηρίου αθωότητας είναι διάφορη από αυτήν του δικαιώματος στην προσωπικότητα. Όταν η προσβολή προέρχεται από μη κρατικά όργανα, η προστασία δεν παρέχεται στη βάση του τεκμηρίου αθωότητας, αφού αυτό ως εγγυητής μιας δίκαιης ποινικής διαδικασίας δεσμεύει μόνο τα κρατικά όργανα. Αντίθετα παρέχεται στο πλαίσιο προστασίας της προσωπικότητας¹²². Κατά την κρατούσα και ορθότερη όμως άποψη, το τεκμήριο αθωότητας δεσμεύει και τους τρίτους και ως εκ τούτου και τους δημοσιογράφους και τα ΜΜΕ, με δεδομένο πως φορέας του είναι ο κατηγορούμενος τόσο ως πρόσωπο της ποινικής διαδικασίας όσο και ως πολίτης¹²³. Σχετική είναι και η παρέμβαση του νομοθέτη στο άρθρο 11 του Π.Δ. 77/2003, του κώδικα δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών, όπου εξαγγέλλεται η δέσμευση των δημοσιογράφων από το τεκμήριο αθωότητας (όπου σύμφωνα με την παράγραφο 1: «Η αρχή ότι ο κατηγορούμενος τεκμαίρεται αθώος μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του γίνεται σεβαστή και συνεπώς δεν προεξοφλείται το αποτέλεσμα της δίκης ούτε οι κατηγορούμενοι αναφέρονται, άμεσα ή έμμεσα, ως ένοχοι. Ο φερόμενος ως δράστης δεν πρέπει να αναφέρεται με απαξιωτικούς για το πρόσωπό του χαρακτηρισμούς, ούτε γίνεται αναφορά σε αυτόν με μοναδικό προσδιορισμό την εθνοτική του καταγωγή ή το θρήσκευμά του»). Λόγω της παρέμβασης του νομοθέτη ομιλούμε για «έμμεση τριτενέργεια», δηλαδή επίκληση της δεσμεύσεως όχι ευθέως εκ του Συντάγματος («άμεση τριτενέργεια») αλλά μέσω των νομοθετικών ρυθμίσεων¹²⁴. Το ερώτημα που έπεται είναι γιατί οι τρίτοι και δη οι δημοσιογράφοι δεσμεύονται από το τεκμήριο αθωότητας, η ελευθερία της έκφρασης δεν προστατεύεται εξίσου;

Πράγματι, η ελευθερία της έκφρασης(άρθρο 14 του Συντάγματος), από τη μια πλευρά, και το δικαίωμα στην πληροφόρηση (άρθρο 5^Α του Συντάγματος) δικαιολογούν την ενημέρωση των πολιτών, την εξωτερίκευση απόψεων και τον σχολιασμό των δημοσιογράφων για την τέλεση αξιοποιίνων πράξεων¹²⁵. Από την άλλη πλευρά, ο σχολιασμός αυτός δεν πρέπει να εξικνεΐται μέχρι την προσβολή της προσωπικότητας του κατηγορουμένου μέσω της θεώρησής του ως ενόχου (άρθρο 5 Συντάγματος), διότι όριο ελευθερίας της έκφρασης είναι το Σύνταγμα, και η κείμενη νομοθεσία (όπου περιλαμβάνονται και υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις, άρθρο 6 παρ.2 ΕΣΔΑ)¹²⁶, ειδάλλως υπάρχει ο κίνδυνος διάπραξης εγκλήματος κατά της τιμής κατά τα άρθρα 362επ. του ΠΚ και προσβολής της προσωπικότητας κατά τα άρθρα

¹²¹ Ν. Αλιβιζάτος, Το τεκμήριο αθωότητας και οι παράπλευρες συνέπειες του, ΠοινΔικ 2017, σ.7επ

¹²² Ι. Μυλωνά, Πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1994, σ.101επ.

¹²³ Γ. Κάβουρας, οπ.π, σ.126,129

¹²⁴ Π. Δαγτόγλου, οπ.π., σ.85

¹²⁵ Φ. Δωρής, Τεκμήριο αθωότητας και λαϊκός τιμωρητισμός – Προστασία στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου, ΠοινΔικ 2017, σ.19επ.

¹²⁶ Σπ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σ.289

57 και 59 ΑΚ¹²⁷. Περαιτέρω, η λαϊκή δημοσιότητα της ποινικής δίκης στο ακροατήριο επιβάλλεται ως παράγων διαφάνειας και δημοκρατίας, δύσκολα όμως μπορεί να γίνει δεκτή τηλεοπτική αναμετάδοση ενός δικαστικού αγώνα, όπου ο «φακός» εστιάζει στην αποδόμηση του κατηγορουμένου, ακριβώς από σεβασμό στο τεκμήριο αθωότητας και στην προσωπικότητα του τελευταίου¹²⁸.

Ως εκ τούτου η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης, του δικαιώματος στην πληροφόρηση αλλά και ο εν γένει δημόσιος χαρακτήρας της ποινικής δίκης δικαιολογούν την παρέμβαση των ΜΜΕ ως προς τον σχολιασμό μιας αξιόποινης πράξης. Ο σχολιασμός όμως αυτός δεν μπορεί ποτέ να οδηγεί σε τρώση της τιμής του κατηγορούμενου και εργαλειοποίησή του ενόψει της τηλεθέασης μέσω της θεώρησής του ως ενόχου.

5. Συνέπειες τεκμηρίου αθωότητας

5.1. Δικαίωμα Σιωπής

Εφόσον η αθωότητα δεν αποτελεί αντικείμενο απόδειξης, ο κατηγορούμενος δεν έχει υποχρέωση να απαντήσει επί της κατηγορίας¹²⁹. Απεναντίας, δικαιούται να σιγήσει δίχως αυτή η σιωπή να μπορεί να αξιοποιηθεί εις βάρος του¹³⁰. Μόνο η μερική χρήση του δικαιώματος σιωπής εκτιμάται ελεύθερα από το δικαστήριο¹³¹. Σε κάθε περίπτωση, όμως, το τεκμήριο της αθωότητας και η ανυπαρξία βάρους απόδειξης στην ποινική δίκη σημαίνουν πως ο κατηγορούμενος δικαιούται να μην ομιλήσει καθόλου για την κατηγορία και εναπόκειται στους δικαστές με βάση τα λοιπά στοιχεία να κρίνουν για την ενοχή του. Χαρακτηριστική είναι εδώ η γαλλική υπόθεση Funke όπου το δικαίωμα σιωπής θεωρήθηκε συστατικό της «δίκαιης δίκης», αφού διαφυλάσσει την αυτονομία βουλήσεως του προσώπου¹³². Αντιστοίχως το δικαίωμα σε μη αυτοενοχοποίηση σημαίνει ότι ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να εξαναγκαστεί να καταθέσει ενοχοποιητικά εις βάρος του στοιχεία, ακριβώς επειδή ισχύει το τεκμήριο αθωότητας και δεν υποχρεούται σε απόδειξη της αθωότητάς του, πόσω μάλλον της ενοχής του¹³³.

Βέβαια, μπορεί ο κατηγορούμενος να ομολογήσει οικειοθελώς την τέλεση της αξιόποινης πράξης. Από αυτό συνάγουμε ότι ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να

¹²⁷ *ibid*

¹²⁸ Ν. Ανδρουλάκης, *οπ.π.*, σ.169επ.

¹²⁹ Άρθρο 104ΚΠΔ

¹³⁰ Γ. Κάβουρα, *οπ.π.*, σ.148

¹³¹ Στ. Παπαγεωργίου-Γονατά, *Το δικαίωμα μερικής σιωπής του κατηγορουμένου*, *ΠοινΧρον Μ'*, σ.246 επ.

¹³² Ο. Τσόλκα, *Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας*, *ΠοινΧρον 2004*, σ.97

¹³³ Ο. Τσόλκα, *οπ.π.*, σ.97

παραιτηθεί από το τεκμήριο αθωότητας γενικά και εκ των προτέρων-όπως συμβαίνει σε όλα τα δικαιώματα - αλλά μπορεί από επί μέρους πτυχές του¹³⁴. Το γεγονός ότι η ομολογία δεν συνιστά παραίτηση από το τεκμήριο καθεαυτό επιβεβαιώνεται περεταίρω λόγω της ελεύθερης εκτίμησής της από τον δικαστή στο πλαίσιο της ηθικής απόδειξης, ο οποίος δύναται μολαταύτα να το αθώσει.

Στο πλαίσιο αυτό έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι το δικαίωμα σιωπής αποτελεί έναν περιορισμό στην ελεύθερη εκτίμηση των αποδείξεων¹³⁵. Τούτο διότι η σιωπή δεν μπορεί να αξιοποιηθεί αποδεικτικά εις βάρος του κατηγορουμένου. Βέβαια στην άποψη αυτή ορθώνονται και αντιρρήσεις. Ειδικότερα υποστηρίζεται ότι η σιωπή δεν συνιστά γεγονός αλλά ένα «τίποτα». Το «τίποτα» δεν μπορεί ούτε ως ή άλλως να εκτιμηθεί και άρα δεν τίθεται ζήτημα περιορισμού της ελεύθερης εκτίμησης των αποδείξεων. Ωστόσο η θέση αυτή δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Και αυτό διότι η σιωπή αποτελεί στην πραγματικότητα μια συμπεριφορά έχουσα αποδεικτική αξία και όχι ένα «μη γεγονός». Ως εκ τούτου πράγματι περιορίζεται η ελευθερία εκτίμησης των αποδείξεων χάριν σεβασμού όμως προς το τεκμήριο αθωότητας.

Να τονίσουμε μάλιστα σε αυτό το σημείο πως άλλο είναι η σιωπή και άλλο η αναληθής άρνηση της κατηγορίας. Εντούτοις, δεν είναι σπάνιο ο κατηγορούμενος ασκώντας το δικαίωμα σιωπής να προβεί σε ψευδείς ισχυρισμούς, προκειμένου να επιτύχει θεμελίωση της άρνησής του. Πρόκειται για την αναληθή άρνηση της κατηγορίας. Στην περίπτωση αυτή κατά μια άποψη δεν μπορεί να συναχθεί από πουθενά δικαίωμα στο ψεύδος¹³⁶. Κατά μια άλλη άποψη όμως το δικαίωμα σιωπής θα ήταν κενό γράμμα αν δεν μπορούσε να υποστηριχθεί από κάποιο ψεύδος. Άλλωστε εφόσον επί τη βάση του τεκμηρίου αθωότητας ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να θεωρείται αθώος, δικαιούται εξίσου να εμμένει στο status της αθωότητάς ακόμα και με τη χρήση τεχνασμάτων¹³⁷. Αυτό όμως γίνεται υπό έναν σημαντικό περιορισμό. Αυτός είναι ότι το δικαίωμα στο ψεύδος έχει ως όριο τα δικαιώματα των τρίτων¹³⁸. Δεν μπορεί δηλαδή ο κατηγορουμένος ασκώντας το δικαίωμα σιωπής να κατασκευάζει ενόχους με τα ψεύδη του.

5.2. Απολογία συγκατηγορουμένου

Σύμφωνα με τα άρθρο 211 ΚΠΔ η μαρτυρική κατάθεση αλλά και η απολογία του συγκατηγορουμένου δεν μπορούν να ληφθούν αποκλειστικά υπόψη για την καταδίκη του κατηγορουμένου για την ίδια πράξη. Τούτο σημαίνει πως ο τελευταίος

¹³⁴ Σπ. Βλαχόπουλος, οπ.π., σ.17επ.

¹³⁵ Δ.Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.296επ.

¹³⁶ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.299επ.

¹³⁷ Ibid. Έτσι ο καταρχήν άδικος χαρακτήρας της ψευδούς καταθέσεως (βλ. 224ΠΚ) θα αίρεται, διότι η πράξη θα αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος κατά το άρθρο 20ΠΚ

¹³⁸ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ.144επ.

δεν θα κληθεί να παράσχει εξηγήσεις για τον λόγο που τον ενοχοποιεί ο συγκατηγορούμενός του, αλλιώς θα καταστρατηγούνταν ο σεβασμός προς το τεκμήριο αθωότητας και η ανυπαρξία βάρους του κατηγορουμένου να αποδείξει την αθωότητά του¹³⁹. Με άλλα λόγια αν εκείνος απαντούσε σε ενοχοποιητικά για αυτόν στοιχεία δίχως τη θέλησή του, θα παραβιαζόταν το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης και ταυτόχρονα το τεκμήριο αθωότητας που αποτελεί τη δικαιολογητική βάση του τελευταίου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει σε αυτό το σημείο το γεγονός ότι η απαγόρευση του άρθρου 211ΚΠΔ δεν εφαρμόζεται στο ενδιάμεσο στάδιο των δικαστικών συμβουλίων¹⁴⁰. Σε αυτό το στάδιο δηλαδή μπορεί να αξιοποιηθεί η μαρτυρική κατάθεση αλλά και η απολογία του συγκατηγορουμένου, προκειμένου να στηρίξει την παραπομπή του κατηγορουμένου. Στην προκειμένη όμως περίπτωση θαρρώ πως δεν παραβιάζεται το τεκμήριο αθωότητας και ως εκ τούτου η ρύθμιση είναι δικαιολογημένη. Αυτό συμβαίνει διότι το αποδεικτικό μέσο θα χρησιμοποιηθεί για να στηρίξει την παραπομπή και όχι την καταδίκη του κατηγορουμένου. Η ύπαρξη ωστόσο αποδεικτικών στοιχείων ικανών να δικαιολογήσουν την παραπομπή δεν προκαταβάλλουν την ενοχή του κατηγορουμένου.

5.3. Agent provocateur

Σε περίπτωση παγίδευσης των δραστών οργανωμένου εγκλήματος από τα αστυνομικά όργανα (άρθρο 254 ΚΠΔ), δηλαδή πρόκλησης σε αυτούς το πρώτον της απόφασης να τελέσουν το αδίκημα και σύλληψής τους ενόσω το τελευταίο παραμένει σε απόπειρα, τα αστυνομικά όργανα τιμωρούνται σύμφωνα με το άρθρο 46 παρ.2 ΠΚ¹⁴¹. Στις περιπτώσεις αυτές παραβιάζεται στην πραγματικότητα το «δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης» και εμμέσως και το τεκμήριο αθωότητας. Το τεκμήριο αθωότητας φαίνεται κατά αυτόν τον τρόπο να οριοθετεί τις ανακριτικές πράξεις. Έτσι ναι μεν αυτές δεν απαγορεύονται αφού κατατείνουν στην εξεύρεση της αλήθειας (άρθρο 239 παρ. 2ΚΠΔ), αλλά δεν μπορούν να αντιμετωπίζουν τον κατηγορούμενο ως ένοχο, παγιδεύοντάς τον στην τέλεση μιας πράξης, για την οποία τον θεωρούν εξαρχής υπαίτιο, ενώ δεν επρόκειτο να την τελήσει¹⁴². Συνάγουμε εκ των ως άνω ότι το τεκμήριο αθωότητας είναι σύμφωνο με τη διενέργεια πάσης φύσεως ανακριτικών πράξεων (έρευνα σε κατοικία, σωματική έρευνα και άλλες). Ίσως εν τέλει να επιτάσσονται από το τεκμήριο αθωότητας, διότι διαφορετικά δεν θα μπορούσε να διερευνηθεί η αλήθεια και να αθωωθεί ο αδικώς κατηγορηθείς. Άλλωστε εκείνο είναι σύμφυτο με τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας, διαφορετικά δεν θα είχε λόγο ύπαρξης. Έπειτα το τεκμήριο αθωότητας

¹³⁹ Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.158

¹⁴⁰ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ. 488

¹⁴¹ Ibid, σ.163επ.

¹⁴² Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.280 επ.

υπαγορεύει την διεξαγωγή «νόμιμης απόδειξης», η οποία θα ήταν ανέφικτη δίχως τη διενέργεια ανακριτικών πράξεων. Έτσι υποστηρίζεται ότι το τελευταίο δεν παρεμβαίνει στο είδος και την ένταση των ανακριτικών πράξεων, επιτρέποντας ακόμα και πράξεις που συνιστούν βαριά προσβολή των ατομικών ελευθεριών. Το τεκμήριο αθωότητας επιτάσσει απλώς οι εν λόγω πράξεις να μην προϋποθέτουν την ενοχή του κατηγορουμένου¹⁴³. Έτσι τα βασανιστήρια είναι αντίθετα σε εκείνο όχι κατά το μέτρο που αποτελούν μια απάνθρωπη ανακριτική πράξη (ως τέτοιες είναι αντίθετες στην αξία του ανθρώπου) αλλά κατά το μέτρο που διεξάγονται προκειμένου να επιβεβαιώσουν την ενοχή του κατηγορουμένου. Επομένως το τεκμήριο αθωότητας είναι σύμφωνο και δεν περιορίζει τις ανακριτικές πράξεις ως προς το είδος και την έντασή τους. Αυτό το κάνει η αρχή της αναλογικότητας¹⁴⁴, η οποία δίνει τη δίκαιη λύση στη στάθμιση ανάμεσα στην εξεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας και στην τρώση των ελευθεριών του κατηγορουμένου.

Κατά την άποψη του γράφοντος οι υπό 5.1., 5.2. και 5.3. περιπτώσεις στοιχειοθετούν αποδεικτικές απαγορεύσεις, διότι η αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων που προέρχονται από αυτές εις βάρος του κατηγορουμένου παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας. Ως εκ τούτου, ο νομοθέτης θεωρεί παράνομη την αξιοποίησή τους στις περιπτώσεις 5.1. και 5.2. μόνο όταν γίνεται εις βάρος του κατηγορουμένου και στην περίπτωση 5.3. μόνο όταν παγιδεύεται ο κατηγορούμενος. Περαιτέρω αν ένα μη παραδεκτό αποδεικτικό μέσο στηρίζει την καταδίκη του κατηγορουμένου, τούτο θα σήμαινε ανατροπή του τεκμηρίου αθωότητας χωρίς «νόμιμη απόδειξη»¹⁴⁵ και άρα διπλή παραβίασή του και λόγω αξιοποίησης αποδείξεων κατά παράβασή του («κύρια προσβολή») και λόγω ανατροπής του χωρίς «νόμιμη απόδειξη» («επικουρική προσβολή»).

5.4. Αιτιολογία αθωωτικής απόφασης

Με δεδομένο ότι η αθωότητα του κατηγορουμένου τεκμαίρεται το δικαστήριο θα θεωρηθεί ότι τηρεί την υποχρέωση ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας αν αθώοσει τον κατηγορούμενο με την αιτιολογία ότι δεν πείστηκε για την απόδειξη της ενοχής του¹⁴⁶. Άρα ο δικαστής δεν αρκείται στην παράθεση των αποδεικτικών στοιχείων κατά το είδος τους (χωρίς αναφορά της συμβολής εκάστου), των πραγματικών περιστατικών και του υπαγωγικού του συλλογισμού, όπως συμβαίνει στην καταδικαστική απόφαση, αλλά απεναντίας εξηγεί τον λόγο για τον οποίο από

¹⁴³ *ibid*

¹⁴⁴ *ibid*

¹⁴⁵ *ibid*

¹⁴⁶ Κ. Κώτσου, Η αιτιολόγηση της ποινικής απόφασης, ΠοινΔικ 2019, σ.665επ

το υπάρχον αποδεικτικό υλικό δεν πείστηκε για την ενοχή του κατηγορουμένου¹⁴⁷. Η αιτιολογία δηλαδή είναι αναλυτικότερη ως προς την αξιολόγηση του αποδεικτικού υλικού αλλά ταυτόχρονα συνοπτικότερη στο βαθμό που αρκείται στη μη διάγνωση της ενοχής. Άλλωστε ενώ στην καταδικαστική απόφαση η επιβολή ποινής ως «κακού» δικαιολογεί την θετική διαπίστωση των στοιχείων της ειδικής υποστάσεως, στην αθωωτική απόφαση δεν χρειάζεται αρνητική διαπίστωση περί μη πληρώσεως της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης, αφού δεν επιβάλλεται κάποιο «κακό»¹⁴⁸. Να τονίσουμε βέβαια ότι στο παρελθόν ο Άρειος Πάγος απαιτούσε στην αιτιολόγηση της αθωωτικής να εξηγείται η μη πλήρωση της ειδικής υποστάσεως¹⁴⁹. Ωστόσο η θεώρηση αυτή ήταν εσφαλμένη και από πλευράς σεβασμού του τεκμηρίου αθωότητας. Έτσι για την αιτιολογία της αθωωτικής επισημαίνεται ότι : «ενόψει του τεκμηρίου αθωότητας που θεσπίζεται και από τη διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου[...]τέτοια έλλειψη αιτιολογίας[...]υπάρχει όταν δεν εκτίθενται καθόλου στην απόφαση πραγματικά περιστατικά είτε όταν δεν αιτιολογεί το δικαστήριο με σαφήνεια και πληρότητα γιατί δεν πείστηκε για την ενοχή του κατηγορουμένου από τα αποδεικτικά μέσα που προσδιορίζονται στα πρακτικά και τα οποία έλαβε υπόψη για τον σχηματισμό της κρίσεώς του. Δεν απαιτείται όμως για την αιτιολογία της αθωωτικής αποφάσεως να εκθέτει το δικαστήριο σ' αυτή περιστατικά από τα οποία να πείστηκε για την αθωότητα του κατηγορουμένου, δεδομένου ότι αντικείμενο απόδειξης στην ποινική δίκη αποτελεί η ενοχή και όχι η αθωότητα του κατηγορουμένου».¹⁵⁰

5.5. Η αιτιολογία της εισαγγελικής εφέσεως κατά αθωωτικής απόφασης- Έφεση κατηγορούμενου κατά αθωωτικής απόφασης

Η εισαγγελική έφεση κατά αθωωτικής απόφασης σύμφωνα με το άρθρο 487ΚΠΔ «πρέπει να αιτιολογείται ειδικά και εμπειριστωμένα» για να θεωρηθεί παραδεκτή. Ratio της διατάξεως αποτελεί μεταξύ άλλων ο σεβασμός στο τεκμήριο αθωότητας, καθώς η εισαγγελική έφεση βάλλει κατά της ίδιας της αθωότητας του κατηγορουμένου και κατά μείζονα λόγο κατά του τεκμηρίου αυτής · για αυτό άλλωστε θα πρέπει να συνοδεύεται από μια τεκμηριωμένη αντίκρουση της αθωωτικής αποφάσεως¹⁵¹. Το τεκμήριο αθωότητας είναι, δηλαδή, με άλλα λόγια εκείνο που δικαιολογεί αυστηρότερες προϋποθέσεις ως προς το παραδεκτό της συγκεκριμένης εφέσεως. Μάλιστα το ίδιο σκεπτικό απηχεί και το άρθρο 491 παρ. 2

¹⁴⁷ ibid

¹⁴⁸ Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.174

¹⁴⁹ ΑΠ 10/98, ΑΠ964/96, ΑΠ1767/92, ΑΠ1056/91

¹⁵⁰ ΑΠ ΟΛ 3/2010

¹⁵¹ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ.536-537

ΚΠΔ , το οποίο απαιτεί ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία και για την εισαγγελική έφεση κατά καταδικαστικής απόφασης όταν ασκείται προς χειροτέρευση της θέσης του κατηγορουμένου.

Σε δεύτερο επίπεδο, στο άρθρο 486ΚΠΔ προβλέπεται η δυνατότητα άσκησης εφέσεως του κατηγορουμένου κατά αθωωτικής αποφάσεως του τριμελούς πλημμελειοδικείου και του εφετείου για πλημμέλημα μεταξύ άλλων «αν αθώωθηκε με αιτιολογία που χωρίς να είναι αναγκαίο θίγει την υπόληψή του». Κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη ratio της διατάξεως συνιστά πάλι η προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο, όπως φαίνεται, μπορεί να τρωθεί και μέσω της αιτιολογίας μιας ποινικής απόφασης, η οποία θεμελιώνει το έννομο συμφέρον προς άσκηση του ενδίκου μέσου. Τούτο είναι πιθανό στην περίπτωση μιας εν αμφιβολία αθώωσης, αν το δικαστήριο διαπιστώσει ότι ο κατηγορούμενος συμπεριφέρθηκε παρά ταύτα ανήθικα ή ότι η ενοχή του αποδείχθηκε «σχεδόν»¹⁵². Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγεί και η ρύθμιση του άρθρου 486 παρ. 2 ΚΠΔ κατά το οποίο : « Έφεση κατά αθωωτικής απόφασης του μικτού ορκωτού δικαστηρίου της περιφέρειας όπου ασκεί τα καθήκοντά του και του τριμελούς εφετείου για κακουργήματα μπορεί να ασκήσει ο εισαγγελέας εφετών, εφόσον η απόφαση δεν είναι ομόφωνη και το μέλος ή τα μέλη που μειοψήφησαν είχαν τη γνώμη ότι ο κατηγορούμενος έπρεπε να κηρυχθεί ένοχος για πράξη που τιμωρείται σε βαθμό κακουργήματος». Εν προκειμένω η απαίτηση μη ομόφωνης αθωωτικής για κακούργημα απόφασης ως όρος του παραδεκτού της εφέσεως δικαιολογείται πάλι κατά την εκτίμησή μας από το τεκμήριο αθωότητας. Έτσι μόνο η μη ομόφωνη αθωωτική απόφαση δύναται να πληγεί με την εισαγγελική έφεση, διότι επί ομοφωνίας κατά τη βούληση του νομοθέτη το τεκμήριο αθωότητας ενισχύεται σε τέτοιο βαθμό που αποκλείει την άσκηση του συγκεκριμένου ένδικου μέσου.

5.6. Αναβολή για κρείσσονες αποδείξεις

Σύμφωνα με το άρθρο 352 παρ. 3 ΚΠΔ : «αν το δικαστήριο κρίνει ότι χρειάζονται νέες αποδείξεις, μπορεί να αναβάλει τη συζήτηση της υπόθεσης...». Πρόκειται για την περίφημη αναβολή για «κρείσσονες αποδείξεις», η οποία διατάσσεται συχνά από τους δικαστές μετά το τέλος της συζήτησης¹⁵³. Το ζήτημα που τίθεται σε αυτό το σημείο είναι η οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής της διατάξεως. Αυτή είναι κρίσιμη διότι άλλο πράγμα αποτελεί η αθώωση λόγω αμφιβολιών κατ' επιταγή του *in dubio pro reo* και άλλο η αναβολή λόγω αδυναμίας σχηματισμού δικανικής πεποίθησης. Η αναβολή αυτή γίνεται προκειμένου να συγκεντρωθεί επιπλέον

¹⁵² Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.171επ. Ωστόσο σε περίπτωση κακουργημάτων ο νομοθέτης δεν θεωρεί αρκετή την ενδεχόμενη προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας, ώστε να θεμελιωθεί αυτοτελώς έννομο συμφέρον προς άσκηση εφέσεως.

¹⁵³ ΑΠ 703/2000, ΠοινΧρ 2001, , σ.53

αποδεικτικό υλικό, ούτως ώστε το δικαστήριο να αποφανθεί είτε για την ενοχή είτε για την αθωότητα του κατηγορουμένου. Για να αντιληφθούμε τη διαφορά ανάμεσα στις δυο αυτές περιπτώσεις πρέπει να προβούμε στην ακόλουθη διάκριση. Ειδικότερα αν τα υπάρχοντα αποδεικτικά μέσα δεν είναι ικανά να στηρίξουν την ενοχή του κατηγορουμένου και δεν υφίσταται περιθώριο ενίσχυσής τους, τότε ο δικαστής οφείλει να αθώσει κατά την αρχή *in dubio pro reo*¹⁵⁴. Αντίθετα, αν το αποδεικτικό υλικό παρουσιάζει ατέλειες ή ελλείψεις τότε δύναται ο δικαστής να αναβάλει προκειμένου να αποκτήσει ολοκληρωμένη δικανική πεποίθηση είτε για την ενοχή είτε για την αθωότητα του κατηγορουμένου. Πρέπει δηλαδή, η απόφαση να προσδιορίζει αιτιολογημένα τις επανορθώσιμες ατέλειες των αποδεικτικών στοιχείων, ούτως ώστε να διαταχθεί αναβολή¹⁵⁵. Συμπεραίνουμε έτσι πως όταν ο δικαστής αμφιβάλλει για την ενοχή του κατηγορουμένου με βάση επαρκές αποδεικτικό υλικό πρέπει να αθώσει. Όταν όμως παρατηρεί συγκεκριμένες ελλείψεις στο υπάρχον αποδεικτικό υλικό που εμποδίζουν τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης τότε έχει τη διακριτική ευχέρεια να αναβάλει τη συζήτηση για κρείσσονες αποδείξεις. Σε καμία όμως περίπτωση δεν γίνεται να διαταχθεί αυτή η αναβολή προκειμένου να αποδειχθεί η ενοχή του κατηγορούμενου που δεν προέκυψε θετικά από την αποδεικτική διαδικασία. Μια τέτοια πρακτική θα ήταν ευθέως αντίθετη στο τεκμήριο της αθωότητας και θα δήλωνε επιστροφή στο εξεταστικό σύστημα.

5.7. Η έκδοση της απόφασης

Μόλις ολοκληρωθεί η συζήτηση οι δικαστές αποσύρονται προκειμένου να εκδώσουν την απόφασή τους¹⁵⁶. Στη μυστική τους διάσκεψη γίνεται ψηφοφορία για την ενοχή ή την αθωότητα του κατηγορουμένου για την αξιόποινη πράξη, όπως προέκυψε από τον χαρακτηρισμό την κύρια διαδικασία και τον χαρακτηρισμό της πράξης (άρθρο 369 παρ. 2 και 3ΚΠΔ). Σωστά επισημαίνεται στο σημείο αυτό πως το άρθρο 369 παρ. 3ΚΠΔ δεν ακριβολογεί¹⁵⁷. Δεδομένης της ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας αντικείμενο απόδειξης αποτελεί μόνο η ενοχή του κατηγορουμένου, άρα δεν χρειάζεται σχηματισμός δικανικής πεποίθησης για την αθωότητα. Επανερχόμενοι στην έκδοση της απόφασης, αν υπάρξει διχογνωμία επικρατεί η γνώμη της πλειοψηφίας¹⁵⁸. Αν έχουν διατυπωθεί περισσότερες από δυο γνώμες τότε οι δικαστές που ψήφισαν υπέρ της δυσμενέστερης γνώμης για τον κατηγορούμενο ή υπέρ της βαρύτερης ποινής προσχωρούν στη γνώμη εκείνων που τάχθηκαν υπέρ της αμέσως ηπιότερης, μέχρις ότου να επιτευχθεί η πλειοψηφία

¹⁵⁴ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ. 504

¹⁵⁵ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.493, υποσημ. 682

¹⁵⁶ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ.499επ.

¹⁵⁷ ΑΠ 1827/2000, ΠοινΧρ ΝΑ', σ.811.

¹⁵⁸ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.492

(άρθρο 369 παρ. 2ΚΠΔ). Έτσι παραδείγματος χάρη αν δυο δικαστές δέχθηκαν ότι τελέστηκε βαριά σωματική βλάβη (άρθρο 310 ΠΚ), δυο θεώρησαν ότι τελέστηκε επικίνδυνη σωματική βλάβη (άρθρο 309 ΠΚ) και ένας έκρινε τον κατηγορούμενο αθώο, τότε ο τελευταίος θα καταδικαστεί για επικίνδυνη σωματική βλάβη. Τέλος με βάση το άρθρο 369 παρ. 5 ΚΠΔ όταν απαγγελθεί η απόφαση ο διευθύνων τη συζήτηση ανακοινώνει σε εκείνον που καταδικάστηκε ότι έχει δικαίωμα να ασκήσει κατά περίπτωση έφεση ή αναίρεση μέσα στη νόμιμη προθεσμία¹⁵⁹. Οι παραπάνω ρυθμίσεις, κατά την άποψη του γράφοντος είναι βαθύτατα επηρεασμένες από το τεκμήριο αθωότητας. Έτσι η ενημέρωση για άσκηση ενδίκων μέσων, ως έκφανση του καθοδηγητικού καθήκοντος του δικαστή, επιβεβαιώνει το γεγονός ότι μέχρι το αμετάκλητο ο κατηγορούμενος θεωρείται αθώος, οπότε ο ίδιος παρακινείται να αξιοποιήσει τη δυνατότητα εξαφάνισης της καταδικαστικής απόφασης. Έπειτα, η επικράτηση της ευμενέστερης για τον κατηγορούμενο εκδοχής κατά την ψηφοφορία επί διατύπωσης περισσότερων απόψεων είναι επίσης απόρροια της ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας. Τούτο διότι στο παράδειγμα μας αν δεν μπορεί να σχηματιστεί πλειοψηφία ούτε για την τέλεση της βαριάς ούτε για την τέλεση της επικίνδυνης σωματικής βλάβης, τότε ο κατηγορούμενος θα καταδικαστεί μεν για την επικίνδυνη αλλά θα έχει σιωπηρά αθωωθεί για τη βαριά. Η σιωπηρή αυτή αθώωση δικαιολογείται με το επιχείρημα ότι εφόσον δεν αποδείχθηκε νομίμως και σύμφωνα με την αρχή της πλειοψηφίας η ενοχή του κατηγορουμένου για τη συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη, τότε ως προς αυτήν θα τεκμαίρεται αθώος.

6. In dubio pro reo

Στο παρελθόν όταν ακόμα ίσχυε το μοντέλο των «νομικών αποδείξεων», κατά το οποίο αρκούσαν οι καταθέσεις δυο ευυπόληπτων μαρτύρων ή η αποσπασθείσα με βασανιστήρια ομολογία για τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης προς καταδίκη, ζήτημα αμφιβολίας του δικαστή δεν ετίθετο, μέχρι που καταργήθηκαν τα βασανιστήρια¹⁶⁰. Τότε είχε υποστηριχθεί η «ποινή της υπόνοιας», όταν υφίστατο «μέγιστη υπόνοια» για την ενοχή, αλλά και της «προσωρινής απαλλαγής», παρά την αντίθεσή της στο δεδικασμένο, ιδέες που όμως κατέρρευσαν ως αντίθετες στην προστασία των ατομικών ελευθεριών, δίνοντας τη θέση τους στο τεκμήριο αθωότητας¹⁶¹.

Με το τεκμήριο της αθωότητας συνδέεται και ο κανόνας «in dubio pro reo» ή διαφορετικά «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου»¹⁶². Βέβαια υποστηρίζεται

¹⁵⁹ Α. Παπαδαμάκης, οπ.π., σ.499επ.

¹⁶⁰ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.233επ.

¹⁶¹ *ibid*

¹⁶² Άρθρο 178 παρ. 3 ΚΠΔ

ότι το τεκμήριο αθωότητας είναι ευρύτερο υπό την έννοια ότι δεν αναφέρεται μόνο στο στάδιο της οριστικής κρίσης αλλά σε όλη την προδικασία μέχρι την αμετάκλητη απόφαση¹⁶³. Ο κανόνας αυτός σημαίνει πως αν ο δικαστής έχει αμφιβολίες ως προς την ενοχή του κατηγορουμένου, πρέπει να τον αθώσει¹⁶⁴. Επιπρόσθετα, δεν ισχύει μόνο για την ειδική υπόσταση του εγκλήματος αλλά και για τη συνδρομή λόγων άρσεως του αδίκου, του καταλογισμού και της εξάλειψης του αξιοποιήσιμου¹⁶⁵. Έτσι αν ο δικαστής αμφιβάλει για την τέλεση της ανθρωποκτονίας (299ΠΚ) διότι δεν είναι βέβαιο αν ο πράττων βρισκόταν στον τόπο του εγκλήματος, τότε θα τον αθώσει. Μάλιστα η αμφιβολία μπορεί να αφορά όχι μόνο στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης αλλά και της υποκειμενικής¹⁶⁶. Αυτό σημαίνει πως αν δεν αποδεικνύεται (ή καλύτερα ενδεικνύεται) ο δόλος του κατηγορουμένου, πάλι ο δικαστής θα τον αρνηθεί. Αντίστοιχα, αν αμφιβάλει για το αν ο πράττων βρισκόταν σε άμυνα (22ΠΚ) θα δεχθεί την άρση του αδίκου. Παρομοίως αν δεν είναι βέβαιος για τη συνδρομή καταστάσεως ανάγκης (32ΠΚ) δεν θα του καταλογίσει την πράξη και ούτω καθεξής. Βέβαια, αξιοσημείωτο είναι πως η πλήρωση της ειδικής υποστάσεως ενδεικνύει τον άδικο και καταλογιστό χαρακτήρα της πράξης, με συνέπεια την καταρχήν καταδίκη του κατηγορουμένου δίχως έρευνα, με εξαίρεση την περίπτωση γέννησης αμφιβολίας στον δικαστή ως προς τη στοιχειοθέτηση λόγου άρσεως του αδίκου ή του καταλογισμού από την αποδεικτική διαδικασία¹⁶⁷.

Περαιτέρω, γίνεται δεκτό πως αν υπάρχει αμφιβολία για τη συνδρομή όρων ενός προνομιούχου εγκλήματος ο δράστης πρέπει να καταδικάζεται για αυτό. Έτσι αν ο δικαστής αμφιταλαντεύεται για το εάν έχει τελεστεί ανθρωποκτονία σε ήρεμη ψυχική κατάσταση (299παρ.1 ΠΚ) ή ανθρωποκτονία κατ'απαίτηση (300ΠΚ) θα δεχθεί το δεύτερο. Αντίθετα, αν υπάρχει αμφιβολία για την τέλεση ενός διακεκριμένου εγκλήματος ο δράστης θα καταδικαστεί για το βασικό έγκλημα, ενώ επί αμφιβολίας σε ελαφρυντική περίπτωση αυτή πρέπει να θεωρηθεί δεδομένη¹⁶⁸. Ως εκ τούτου, αν είναι ασαφές στον δικαστή εάν έχει τελεστεί επικίνδυνη σωματική βλάβη (309ΠΚ) ή απλή σωματική βλάβη (308ΠΚ) τότε ο κατηγορούμενος θα καταδικαστεί για το δεύτερο αδίκημα.

Να τονίσουμε σε αυτό το σημείο ότι οι περιπτώσεις αυτές διακρίνονται από αυτήν της λεγόμενης «υπαλλακτικής καταδίκης»¹⁶⁹. Στην περίπτωση αυτή ο δικαστής είναι βέβαιος ότι ένα από τα δυο ή περισσότερα διακριτά εγκλήματα έχει τελεσθεί αλλά

¹⁶³ Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.178επ.

¹⁶⁴ Ibid. Βλ. επίσης το ίδιο υποσημ.260 : Υπάρχει αμφισβήτηση αν η αρχή αυτή δεσμεύει και τον εισαγγελέα υπό την έννοια ότι πρέπει να προτείνει την απαλλαγή του αν αμφιβάλει για την ενοχή του κατηγορουμένου.

¹⁶⁵ Ibid

¹⁶⁶ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.242, υποσημ.533

¹⁶⁷ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.243. Αυτό θα συμβαίνει κατά κανόνα με την πρόταση ενός «αυτοτελούς ισχυρισμού»

¹⁶⁸ Ibid

¹⁶⁹ Γ. Κάβουρας, οπ.π., σ.187

δεν γνωρίζει ποιο από τα δύο. Με άλλα λόγια ο δικαστής είναι βέβαιος ότι ένα πράγμα βρίσκεται παράνομα στην κατοχή του κατηγορουμένου αλλά δεν γνωρίζει αν αυτό οφείλεται σε κλοπή ή αποδοχή των προϊόντων του εγκλήματος. Εν προκειμένω, τα εγκλήματα δεν αποτελούν εγκληματικές παραλλαγές ενός βασικού εγκλήματος, όπως στην ως άνω περίπτωση, οπότε τα πράγματα περιπλέκονται. Στην περίπτωση αυτή κατά μια άποψη δεν μπορούμε να εφαρμόσουμε το *in dubio pro reo* για κάθε έγκλημα και να καταλήξουμε σε αθώωση για αμφότερα τα αδικήματα. Αυτό συμβαίνει, διότι η αμφιβολία αφορά ποιο από τα περισσότερα αδικήματα έχει τελεστεί και όχι αν έχει τελεστεί το καθένα από αυτά. Υπάρχει δηλαδή μια αμφιβολία και όχι περισσότερες. Για τον λόγο αυτό το *in dubio pro reo* θα οδηγήσει σε καταδίκη για το ελαφρότερο από τα περισσότερα εγκλήματα¹⁷⁰. Είναι όμως έτσι τα πράγματα; Ο αντίλογος που υψώνεται είναι ότι έτσι επιβάλλεται καταδίκη για το ελαφρότερο έγκλημα μολονότι δεν έχει σχηματιστεί πεποίθηση για την πλήρωση της ειδικής υποστάσεως του. Έτσι προκύπτει ζήτημα παραβίασης της αρχής της νομιμότητας, κατά την οποία ο δικαστής επιβάλλει την καταδίκη μόνο αφού διαπιστώσει την συνδρομή των στοιχείων του εγκλήματος που ορίζει ο νόμος. Περαιτέρω τίθεται το ζήτημα αν μια τέτοια καταδίκη είναι σύμφωνη με το τεκμήριο αθωότητας¹⁷¹. Το τεκμήριο αθωότητας επιτάσσει η καταδικαστική απόφαση να λαμβάνεται μόνο αφότου αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του κατηγορουμένου. Εντούτοις εν προκειμένω η ενοχή έχει αποδειχθεί, οπότε το τεκμήριο αθωότητας παύει να ισχύει. Άλλωστε, δεν επιτάσσεται από το γράμμα του 6 παρ.2 ΕΣΔΑ να έχει επιπλέον προσδιοριστεί και η ουσιαστική ποινική διάταξη που χρήζει εφαρμογής, για να λήξει η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας αλλά θεωρείται αρκετή η νόμιμη απόδειξη της ενοχής. Η αντίρρηση για παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας αντικρούεται, δεν συμβαίνει όμως το ίδιο για εκείνη αναφορικά με την παραβίαση της αρχής της νομιμότητας. Για τον λόγο αυτό κατά την άποψη του γράφοντος δεν είναι δογματικά ορθή η καταδίκη για το ελαφρότερο έγκλημα μέσω της εφαρμογής της αρχής *in dubio pro reo*.

Περαιτέρω τίθεται το ζήτημα της εφαρμογής της αρχής *in dubio pro reo* στα προδικαστικά ζητήματα¹⁷². Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι εκείνο όπου το έγκλημα της αποδοχής προϊόντων εγκλήματος είναι το κύριο ζήτημα και αυτό της κλοπής το προδικαστικό. Το ερώτημα που εγείρεται είναι ποια απόφαση θα εκδώσει ο δικαστής για το κύριο ζήτημα της αποδοχής των προϊόντων του εγκλήματος, όταν ο κατηγορούμενος αθώωθηκε για το προδικαστικό ζήτημα της κλοπής λόγω αμφιβολιών. Στο παράδειγμα αυτό υποστηρίζεται πως ο δικαστής δεν υποχρεούται σε αθώωση διότι δεν νοείται μεταφορά της αμφιβολίας λόγω ελλιπούς αποδεικτικού υλικού από τη μια δίκη στην έτερη. Άλλη περίπτωση είναι

¹⁷⁰ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.274επ.

¹⁷¹ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.277

¹⁷² Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.187

εκείνη όπου το προδικαστικό ζήτημα είναι αστικής φύσεως¹⁷³. Παραδείγματος χάρη, σε δίκη για κλοπή αμφισβητείται ο ισχυρισμός του κατηγορημένου ότι είναι κύριος του πράγματος. Σε αυτήν την περίπτωση η αμφιβολία του δικαστή εκτείνεται ως προς το «ξένο» του πράγματος. Το «ξένο» αποτελεί στην πραγματικότητα αξιολογικό στοιχείο και υποστηρίζεται ότι και εν προκειμένω θα εφαρμοστεί ο κανόνας *in dubio pro reo*.

Συνεχίζοντας την ανάλυση εκφράζονται επιφυλάξεις σχετικά με το αν ο εν λόγω κανόνας αφορά και στις δικονομικές προϋποθέσεις της ποινικής δίκης (π.χ. δεδικασμένο)¹⁷⁴. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι εκείνο κατά το οποίο υπάρχει αμφιβολία για το αν η έγκληση έχει υποβληθεί εντός της νόμιμης προθεσμίας (114ΠΚ). Σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει διαφωνία για το αν αυτή πρέπει να θεωρηθεί εμπρόθεσμη ή όχι σε περίπτωση αμφιβολίας και κατ'επέκταση για το εάν πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτη η ποινική δίωξη ή όχι. Κατά μία άποψη ο κανόνας *in dubio pro reo* ισχύει μόνο στο ουσιαστικό δίκαιο. Η θέση αυτή είναι απορριπτέα, διότι οδηγεί στην παραδοχή ότι μπορούν να παραβιαστούν οι ελευθερίες του πολίτη ακόμα και αν υπάρχουν αμφιβολίες για τη συνδρομή κάποιας προϋπόθεσης της ποινικής δίκης¹⁷⁵. Κατά άλλη άποψη ισχύει και στο δικονομικό δίκαιο απολύτως, κάτι που επιτάσσει το «κράτος δικαίου» και ο σεβασμός στη δικανική μορφή της ποινικής δίκης¹⁷⁶. Κατά ορισμένες ενδιάμεσες απόψεις ο κανόνας ισχύει και στο δικονομικό δίκαιο αλλά όχι σε απόλυτη έκταση, διότι διαφορετικά θα υπήρχε ο κίνδυνος ακόμα και με την παραμικρή αμφιβολία συνδρομής μιας δικονομικής προϋπόθεσης να κηρύσσεται απαράδεκτη η ποινική δίωξη¹⁷⁷. Σε κάθε περίπτωση, όμως, πρέπει να δεχθούμε ότι η αρχή δεν μπορεί να εφαρμοστεί όταν υπάρχουν αμφιβολίες ως προς την ανάκληση της έγκλησης, γιατί σε αυτή την περίπτωση η σαφής βούληση προς υποβολή της «απορροφά» την αμφιβολία προς ανάκλησή της¹⁷⁸.

Κατά την άποψη του γράφοντος, τόσο στο ουσιαστικό όσο και στο δικονομικό πεδίο η εφαρμογή της αρχής «*in dubio pro reo*» δεν μπορεί να είναι απόλυτη υπό την έννοια ότι κάθε αμφιβολία θα οδηγεί σε αθώωση, διότι τούτο θα ήταν αντίθετο στην αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 Συντάγματος)¹⁷⁹. Περαιτέρω όμως θα παραβίαζε και την αρχή της διάκρισης των εξουσιών (άρθρο 26 Συντάγματος), διότι

¹⁷³ *ibid*

¹⁷⁴ Α. Χαραλαμπάκη, Αμφιβολίες ως προς τις προϋποθέσεις της ποινικής δίκης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990, σ.49επ.

¹⁷⁵ *ibid*

¹⁷⁶ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ.245

¹⁷⁷ Α. Χαραλαμπάκη, οπ.π., σ.49επ

¹⁷⁸ Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.186

¹⁷⁹ **Συγκεκριμένα θα απολυτοποιούσε την προστασία του τεκμηρίου αθωότητας και της προσωπικότητας του κατηγορουμένου (άρθρο 5 Συντάγματος) έναντι της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 Συντάγματος) και της αρχής αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας.**

ο νομοθέτης θα υποκαθιστούσε την κρίση του δικαστή, η οποία ούσα υποκειμενική δεν θα μπορούσε να μην ενέχει έστω μια ελάχιστη αμφιβολία. Για αυτό άλλωστε προσήκει σύμφωνη προς το Σύνταγμα ερμηνεία της διατάξεως του άρθρου 178 παρ. 3 ΚΠΔ, ώστε να μην εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση αμφιβολίας.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η νομολογία, η οποία κρίνει ότι αν ο δικαστής διατηρεί εύλογη αμφιβολία για την ενοχή του κατηγορουμένου, θα τον αθώσει (*in dubio pro reo*), ενώ, αν έχει ξεπεράσει τις εύλογες αμφιβολίες, θα τον καταδικάσει (*in dubio contra reum*). Η εύλογη αμφιβολία, αποτελεί, δηλαδή, το μέτρο δικανικής πεποίθησης¹⁸⁰.

Ένα επιπλέον ζήτημα που ερίζεται είναι η φύση του κανόνα *in dubio pro reo*. Κατά τον Ανδρουλάκη, πρόκειται για «κανόνα εφαρμοστέου δικαίου» που ανήκει στο ουσιαστικό ποινικό δίκαιο¹⁸¹. Αυτό σημαίνει πρώτον πως δεν πρόκειται για κανόνα που υποδεικνύει ευθέως τη λύση αλλά τον κανόνα που θα εφαρμοστεί και δεύτερον ότι η παράβασή του ανάγεται στο πεδίο του ουσιαστικού δικαίου και θεμελιώνει τον αντίστοιχο λόγο αναιρέσεως(άρθρα 510 παρ. 1 Ε, 484 παρ. 1 β' ΚΠΔ)¹⁸². Κατά άλλη άποψη, πρόκειται για κανόνα που διέπει την απόδειξη και ακριβέστερα την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, θέση που είναι εσφαλμένη γιατί η εφαρμογή του *in dubio pro reo* προϋποθέτει αμφιβολία και άρα εκτίμηση των αποδείξεων¹⁸³. Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίχθηκε ανεπιτυχώς πως ο εν λόγω κανόνας αφορά στην κατανομή του βάρους αποδείξεως στην ποινική δίκη, μολονότι σε αυτήν δεν νοείται «βάρος απόδειξης»¹⁸⁴. Σε κάθε περίπτωση ο εν λόγω κανόνας διαφοροποιείται από την αρχή «*in dubio pro mitiore*», κατά την οποία ο δικαστής επί υπάρξεως περισσοτέρων ερμηνευτικών εκδοχών, θα επιλέξει την ευμενέστερη για τον κατηγορούμενο¹⁸⁵, καθότι αναφέρεται σε αμφιβολία προκύπτουσα από την εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού και όχι την από την ερμηνεία του κανόνα δικαίου. Βέβαια, η αρχή «*in dubio pro mitiore*» δεν μπορεί κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη να γίνει καθολικά αποδεκτή στον βαθμό που αντιτίθεται στην αρχή «*iura novit curia*» και υποκαθιστά την εξουσία του δικαστή να εφαρμόσει το δίκαιο.

¹⁸⁰Κ. Κώτσογλου, οπ.π., σ.84

¹⁸¹ Ν. Ανδρουλάκης, οπ.π., σ236επ.

¹⁸² Ibid. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα ότι σε περίπτωση ύπαρξης δυο κανόνων δικαίου για τους οποίους ο δικαστής αμφιβάλει ποιον θα εφαρμόσει και η μορφή τους είναι η ακόλουθη : «Όποιος πράττει Χ τιμωρείται με την ποινή Χ» και «Όποιος δεν πράττει Χ δεν τιμωρείται (καταρχήν) με την ποινή Χ», τότε ο κανόνας *in dubio pro reo* δεν θα μας υποδείξει τη λύση αλλά ποιος από τους δύο κανόνες θα εφαρμοστεί, εν προκειμένω ο δεύτερος.

¹⁸³ Α. Χαραλαμπίκη, οπ.π. , σ.40επ.

¹⁸⁴ *ibid*

¹⁸⁵ Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.189

7. Ισχύς τεκμηρίου αθωότητας και αρχής *in dubio pro reo* στην προδικασία;

Το τεκμήριο αθωότητας ως ευρύτερη έννοια διατρέχει και όλη την προδικασία σε αντίστιξη με την αρχή «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου» που υποστηρίζεται ότι αφορά μόνο στην οριστική κρίση¹⁸⁶. Η κατάφαση, άλλωστε, επαρκών ενδείξεων ενοχής στην προδικασία δεν συνεπάγεται και κατάφαση της ίδιας ενοχής και ως εκ τούτου είναι απόλυτα σύμφωνη με το τεκμήριο αθωότητας. Υπάρχει βέβαια και αντίλογος. Ειδικότερα, ο κατηγορούμενος είτε θα είναι αθώος είτε ένοχος, δεν νοείται ενδιάμεση κατάσταση, και ως εκ τούτου το τεκμήριο αθωότητας είναι δικαίωμα που έχει μόνο πυρήνα και όχι περιφέρεια και οποιαδήποτε υπόνοια ενοχής το παραβιάζει¹⁸⁷. Η θέση αυτή είναι εσφαλμένη γιατί όρος ύπαρξης του τεκμηρίου αθωότητας είναι η κατηγορία και συνεπώς οι υπόνοιες ενοχής: δίχως αυτές δεν θα είχαμε λόγο να ομιλούμε για τεκμήριο αθωότητας και η ποινική διαδικασία θα ήταν λογικώς αδύνατο να ολοκληρωθεί, ενώ η προδικασία θα ήταν ανύπαρκτη. Το ζήτημα επομένως δεν είναι αν το τεκμήριο αθωότητας ισχύει στην προδικασία αλλά αν το ίδιο επιβεβαιώνεται και για την αρχή «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου», η οποία φαίνεται να αφορά στην οριστική μόνο κρίση. Ωστόσο, αξιοπρόσεκτο είναι την ίδια στιγμή πως κρίση και απόφαση δεν παρατηρούμε μόνο στην κύρια διαδικασία αλλά και στην προδικασία, οπότε και εκεί καταλείπεται ευρύ περιθώριο αμφιβολιών¹⁸⁸: συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις για την άσκηση ποινικής δίωξης(άρθρο 43 ΚΠΔ) ή την παραπομπή του κατηγορουμένου(άρθρο 313 ΚΠΔ), συντρέχουν σοβαρές ενδείξεις για την προσωρινή κράτησή του (άρθρο 286ΚΠΔ);

Στο πλαίσιο αυτό το άρθρο 178 παρ. 3 ΚΠΔ που προβλέπει ότι «οποιαδήποτε αμφιβολία περί της ενοχής είναι προς όφελος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου», φαίνεται να επεκτείνει την εφαρμογή της αρχής «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου» και στην προδικασία. Έτσι αν ο εισαγγελέας έχει αμφιβολίες για τη στοιχειοθέτηση «επαρκών» ή «σοβαρών» ενδείξεων ενοχής, τότε πρέπει να τις αρνηθεί και να μην ασκήσει ποινική δίωξη ύστερα από την προκαταρκτική εξέταση, ούτε να προβεί σε παραπεμπτική πρόταση, ούτε να εκφράσει σύμφωνη γνώμη για την προσωρινή κράτηση του κατηγορουμένου¹⁸⁹. Εξαίρεση εισάγει μόνο η «αρχή της νομιμότητας» όταν δεν είναι υποχρεωτική η διεξαγωγή προκαταρκτικής εξέτασης, διότι εκεί κατά τη διατύπωση του νόμου η αμφιβολία ως προς τη βασιμότητα της μήνυσης ή της έγκλησης οδηγεί στην κίνηση ποινικής δίωξης

¹⁸⁶ Ibid, σ.178επ.

¹⁸⁷ Δ. Πρωτόπαπα, οπ.π., σ. 149επ.

¹⁸⁸ Α. Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 7^η έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, οπ.π., σ.27

¹⁸⁹ Ν. Ανδρουλάκη, οπ.π., σ. 237 υποσημ. 516

(άρθρα 43ΚΠΔ και 51ΚΠΔ)¹⁹⁰. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η αρχή «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου» μπορεί να καταλάβει τελικώς και την προδικασία όταν πρόκειται για αμφιβολία περί ενδείξεων ενοχής.

Προσήκει εδώ ιδιαίτερη προσοχή στον αντίλογο. Αν η αμφιβολία γίνει δεκτή ως εκτεινόμενη μόνο στην έννοια της ενοχής, τότε η εφαρμογή της αρχής στην προδικασία θα οδηγούσε στο άτοπο όλοι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι να απαλλάσσονται, με δεδομένο ότι εξ ορισμού η ενοχή τους θα αμφισβητείται. Η προδικασία, εξάλλου, ολοκληρώνεται μόνο όταν υπάρχει βεβαιότητα ως προς την αθωότητα, αλλιώς η υπόθεση πρέπει να διερευνηθεί στο ποινικό ακροατήριο¹⁹¹. Υπό αυτό το πρίσμα, όμως, καταλήγουμε σε ένα επιπλέον συμπέρασμα: αν υπάρχει αμφιβολία ως προς την ενοχή του κατηγορουμένου στην προδικασία, τότε αυτός πρέπει να παραπεμφεί στο ακροατήριο. Με άλλα λόγια, η αρχή «in dubio pro reo» μεταλλάσσεται σε «in dubio contra reum»¹⁹². Η αντίφαση αυτή προκύπτει μόνο αν εφαρμόσουμε ευθέως την αρχή «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου» στην προδικασία, θεωρώντας ως αντικείμενο της αμφιβολίας την ενοχή. Αν, όμως, εφαρμόσουμε την ίδια αρχή στην προδικασία αναλογικά θεωρώντας ως αντικείμενο της αμφιβολίας τις ενδείξεις ενοχής, τότε η φαινομενική αυτή αντίφαση εκλείπει.

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι το τεκμήριο αθωότητας ισχύει αναντίρρητα και στην προδικασία. Άλλωστε οι ενδείξεις ενοχής δεν παράγουν κάποιο «τεκμήριο ενοχής» και κατ' επέκταση ουδόλως παραβιάζουν το τεκμήριο αθωότητας¹⁹³. Έτσι, ενώ οι κρίσεις περί ενοχής καταστρατηγούν το τεκμήριο, οι κρίσεις που αντανακλούν υποψίες για τη διάπραξη του αδικήματος είναι επιτρεπτές¹⁹⁴. Στο πλαίσιο αυτό η διατύπωση υποψίας για την ενοχή του κατηγορουμένου κατά την εκδίκαση αιτήματος αποζημίωσης για τον χρόνο της προσωρινής κράτησης ή τα δικαστικά έξοδα σε περίπτωση μη παραπομπής του στο ακροατήριο έχει κριθεί σύμφωνη με το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ¹⁹⁵. Θα ήταν παράλογο, εξάλλου, να θεωρήσουμε πως το τεκμήριο αθωότητας προστατεύει τον κατηγορούμενο μόνο στην κύρια διαδικασία όπου οι ενδείξεις ενοχής έχουν μεγαλύτερη ένταση και όχι στην προδικασία όπου αυτές σύμφωνα με την αρχή του προσήκοντος βαθμού υπόνοιαι¹⁹⁶ είναι πιο περιορισμένες¹⁹⁷. Τούτο διότι όσο απώτερα βρισκόμαστε από

¹⁹⁰ *ibid*

¹⁹¹ Γ. Κάβουρα, *οπ.π.*, σ.197

¹⁹² *ibid*

¹⁹³ *ibid*

¹⁹⁴ Λ-Α. Σισιλιάνος, *οπ.π.*, σ.304

¹⁹⁵ ΕΔΔΑ, Lutz κ. Γερμανίας, 25.8.1987, Leutscher κ. Ολλανδίας, 26.3.1996

¹⁹⁶ Α. Καρράς, *οπ.π.*, σ.27: κατά την αρχή αυτή όσο πιο επαχθές είναι το δικονομικό μέτρο που λαμβάνεται τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός των υπονοιών που πρέπει να συντρέχουν. Κατά τον εν λόγω συγγραφέα η αρχή αυτή απορρέει από το τεκμήριο αθωότητας και κατά συνέπεια όταν παραβιάζεται, προσβάλλεται και το τεκμήριο αθωότητας. Έτσι αν παραπεμφεί ο κατηγορούμενος χωρίς να καταφθούν επαρκείς ενδείξεις υπάρχει προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας παρότι

την απόδειξη της ενοχής τόσο η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας καθίσταται αναγκαία, ενώ όταν καταλήξουμε σε δικανική πεποίθηση του δικαστή για την ενοχή του κατηγορουμένου, η προστασία αυτή εξουδετερώνεται. Όσο αναμφίβολα όμως γίνεται δεκτή η ισχύς του τεκμηρίου αθωότητας στην προδικασία τόσο αμφίβολη είναι η ισχύς της αρχής «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου» στο συγκεκριμένο δικονομικό στάδιο. Όπως υποστηρίξαμε, η αρχή αυτή μπορεί να ισχύσει προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες της προδικασίας, όπως συμβαίνει και με το τεκμήριο αθωότητας.

8. Ισχύς in dubio pro reo στην αίτηση επανάληψης της διαδικασίας

Ζήτημα τίθεται αν η αρχή in dubio pro reo εφαρμόζεται και στην αίτηση για επανάληψη της διαδικασίας του άρθρου 525ΚΠΔ και κυρίως στην περίπτωση 2). Κατά την τελευταία «αν, ύστερα από την οριστική καταδίκη κάποιου, αποκαλύφθηκαν νέα-άγνωστα στους δικαστές που τον καταδίκασαν- γεγονότα ή αποδείξεις, τα οποία από μόνα τους ή σε συνδυασμό με εκείνα που είχαν προσκομιστεί προηγουμένως, κάνουν φανερό ότι αυτός που καταδικάστηκε είναι αθώος ή καταδικάστηκε άδικα για έγκλημα βαρύτερο από εκείνο που πράγματι τέλεσε[...]η ποινική διαδικασία επαναλαμβάνεται, προς το συμφέρον του καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα». Το ερώτημα που εγείρεται είναι αν θα γίνει δεκτή η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας σε περίπτωση που τα νέα στοιχεία καθιστούν αμφίβολη απλώς την ενοχή του κατηγορουμένου και συνακόλουθα την ορθότητα της καταδικαστικής απόφασής.

Η κρατούσα γνώμη απαντά αρνητικά¹⁹⁸. Πρώτον, οι προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 525ΚΠΔ είναι αυστηρές και απαιτούν γεγονότα που καθιστούν φανερή την αθωότητα, οπότε δεν συμβιβάζονται με την αρχή εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου. Δεύτερον, αντίθετη παραδοχή θα ερχόταν σε αντίθεση με τα χρονικά όρια προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας. Όπως διαπιστώσαμε η ιδιότητα του κατηγορουμένου παύει με την αμετάκλητη καταδίκη¹⁹⁹, οπότε δεν είναι δογματικά συνεπές να δεχθούμε την ισχύ του τεκμηρίου αθωότητας σε μεταγενέστερο στάδιο αλλά ούτε και την αρχή in dubio pro reo που αποτελεί συνέπεια του τελευταίου. Διαφορετικά θα θεωρούσαμε ότι ο αμετάκλητα καταδικασθείς πρέπει να θεωρείται αθώος.

δεν θεωρήθηκε ένοχος. Η άποψη αυτή είναι ενδιαφέρουσα διότι αποδίδει στην έννοια της αθωότητας δυναμικό χαρακτήρα, προσδιοριζόμενο από το δικονομικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται η υπόθεση.

¹⁹⁷ Γ. Κάβουρα, οπ.π., σ.197

¹⁹⁸ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.357επ.

¹⁹⁹ Βλ. παραπάνω 3. Χρονικά Όρια Τεκμηρίου Αθωότητας

Ωστόσο ο αντίλογος²⁰⁰ που διατυπώνεται είναι ότι παρά την παύση προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας με το αμετάκλητο της καταδίκης η αρχή του κράτους δικαίου και της δίκαιης δίκης εξακολουθεί να ισχύει. Αυτό σημαίνει ότι ο κατηγορούμενος μολονότι πρέπει να συμμορφωθεί με την ποινική καταδίκη, δικαιούται κατά την εκδίκαση της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας μεταχείριση σύμφωνη προς την αρχή του κράτους δικαίου και ως εκ τούτου δεν μπορούν οι δικαστές να τον θεωρούν εξ αρχής ένοχο. Ένα ακόμη αντεπιχείρημα είναι το εξής παράδοξο: μόλις γίνει δεκτή η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας κατά την επανασυζήτηση να ισχύει το *in dubio pro reo* και πριν γίνει δεκτή να μην ισχύει. Επικαλείται έτσι αυτή η άποψη παραβίαση της αρχής της ισότητας (άρθρο 4 Συντάγματος).

Την άποψη αυτή καταρρίπτει ο Πρωτόπαπας με τον ακόλουθο συλλογισμό²⁰¹. Κατά την άποψή του δεν τίθεται ζήτημα παραβίασεως της αρχής της ισότητας. Αυτό συμβαίνει επειδή η αρχή αυτή εφαρμόζεται κυρίως όταν μεταξύ πλειόνων υποκειμένων δεν επεκτείνεται η ευνοϊκή μεταχείριση του ενός στους έτερους. Εν προκειμένω όμως το υποκείμενο της διαδικασίας είναι το ίδιο και το αυτό. Περαιτέρω η ιδιότητα του υποκειμένου αυτού είναι διαφορετική πριν και μετά την αποδοχή της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας. Ειδικότερα στην επανάληψη της διαδικασίας το πρόσωπο δεν είναι πια κατηγορούμενος, ενώ στην περίπτωση της επανασυζητήσεως η ιδιότητα αυτή έχει αναβιώσει²⁰². Δεν υφίσταται ως εκ τούτου ομοιότητα μεταξύ των δυο αυτών δικονομικών σταδίων, ώστε να καταφαθεί άνιση μεταχείριση αντίθετη στο άρθρο 4 του Συντάγματος. Σε δεύτερο επίπεδο ούτε η επίκληση παραβίασεως της δίκαιης δίκης και του κράτους δικαίου είναι ορθή. Ειδικότερα η δίκαιη δίκη δεν αφορά κατά την άποψή του την αναθεώρηση καταδικαστικής αποφάσεως αλλά τη δίκαιη διεξαγωγή της διαδικασίας μέχρι την έκδοση της αμετάκλητης αποφάσεως. Ακόμη το κράτος δικαίου και η ιδέα της δικαιοσύνης δεν ισχύουν ανεξάρτητα, όπως προκύπτει από το εξής παράδειγμα²⁰³. Ειδικότερα η απόφαση μπορεί να σφάλει εξαιτίας γεγονότων που ήταν γνωστά στο δικαστήριο και δεν ελήφθησαν υπόψη όπως θα έπρεπε αλλά και εξαιτίας γεγονότων που δεν ήταν γνωστά στο δικαστήριο. Στην πρώτη περίπτωση ενόψει της αρχής της άπαξ ασκήσεως των ενδίκων μέσων²⁰⁴ κρίνεται θεμιτή από τον νομοθέτη η διατήρηση κάποιου σφάλματος που θέτει σε αμφιβολία την ορθότητα της αποφάσεως ακόμα και αν αυτό φαίνεται να αντιφάσκει στο κράτος δικαίου. Με τη συλλογιστική αυτή και στην δεύτερη περίπτωση δεν θα πρέπει να δεχθούμε ότι θίγεται το κράτος δικαίου όταν ο νομοθέτης κρίνει ότι η αμφισβήτηση της

²⁰⁰ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.357

²⁰¹ *ibid*

²⁰² Βλ. άρθρο 73 ΚΠΔ, άρθρο 57 παρ.2 ΚΠΔ που παραπέμπει σε άρθρο 525ΚΠΔ

²⁰³ Για αυτό άλλωστε γίνεται λόγος για «αρχή» του κράτους δικαίου και όχι για «κανόνα». Η διαφορά έγκειται εις το ότι ο κανόνας είναι άκαμπτος, ενώ η αρχή συνυπάρχει και προσαρμόζεται με τις αντίρροπες προς αυτήν αρχές.

²⁰⁴ Βλ. άρθρο 466 παρ. 3 ΚΠΔ

ορθότητας της αποφάσεως και η αμφιβολία που γεννάται δεν αρκεί για να την ανατρέψει. Άλλωστε να προσθέσουμε εδώ ότι κατά τη στάθμιση του νομοθέτη με το αμετάκλητο της αποφάσεως και την έκλυση δεδικασμένου η αρχή της δικαιοσύνης υποχωρεί έναντι στην ασφάλεια του δικαίου.

Περαιτέρω, κατά τον εν λόγω συγγραφέα η ρύθμιση του 525 μπορεί να κριθεί προβληματική μόνο υπό το φως του άρθρου 20 του Συντάγματος²⁰⁵. Διότι η επανάληψη της διαδικασίας αφορά σε δυο διαφορετικές περιπτώσεις νέων γεγονότων. Τα πρώτα είναι αυτά που αντικειμενικά μπορούσαν να τεθούν υπόψη του δικαστή και δεν ετέθησαν²⁰⁶. Τα δεύτερα είναι εκείνα που προέκυψαν εκ των υστέρων και δεν μπορούσαν να προταθούν²⁰⁷. Στα πρώτα το δικαίωμα ακροάσεως έχει αναλωθεί ενώ στα δεύτερα όχι. Η μη αναγνώριση της αρχής εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου στην πρώτη περίπτωση παρίσταται δικαιολογημένη ενώ στη δεύτερη αδικαιολόγητη. Τούτο διότι στη δεύτερη περίπτωση δεν έχει ασκηθεί επί της ουσίας το δικαίωμα δικαστικής ακροάσεως, αφού τα γεγονότα προέκυψαν εκ των υστέρων. Έτσι έχουμε άνιση μεταχείριση όμοιων περιπτώσεων αφού όταν το δικαίωμα ακρόασης πραγματώνεται μέχρι το αμετάκλητο εφαρμόζουμε την αρχή «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου», ενώ όταν πραγματώνεται μετά το αμετάκλητο δεν την εφαρμόζουμε²⁰⁸.

Κατά την άποψη του γράφοντος η αρχή *in dubio pro reo* δεν πρέπει εφαρμοστεί εν προκειμένω για τους κάτωθι λόγους. Πρώτον το άρθρο 525ΚΠΔ αποτελεί εξαιρετική ρύθμιση και ως εκ τούτου πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Ο εξαιρετικός χαρακτήρας έγκειται στο γεγονός ότι η αρχή της ουσιαστικής δικαιοσύνης υπό τις ειδικές προϋποθέσεις που αναφέρει ο νόμος υπερτερεί της ασφάλειας δικαίου διασπώντας το δεδικασμένο. Ως εκ τούτου σε περίπτωση που υπάρχει αμφιβολία για την ενοχή του κατηγορουμένου δεν μπορεί να γίνει δεκτή η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας. Άλλωστε και το ίδιο το γράμμα της διατάξεως θέτει ως όρο εφαρμογής της να καθίσταται «φανερό» ότι ο πράττων δεν τέλεσε την αξιόποινη πράξη για την οποία καταδικάστηκε θέτοντας υψηλά τον πήχη της δικανικής πεποίθησης.

9. Το τεκμήριο αθωότητας μέσα από τη νομολογία

²⁰⁵ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.357

²⁰⁶ Αυτά αποκαλούνται οψιφανή (*nova reperta*)

²⁰⁷ Αυτά αποκαλούνται οψιγενή (*nova producta*)

²⁰⁸ Δ. Πρωτόπαπας, οπ.π., σ.357

9.1. Νομολογία Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

- Υπόθεση *Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας*²⁰⁹

Στις 24 Δεκεμβρίου 1976, ο πρώην Υπουργός Jean de Broglie δολοφονήθηκε μπροστά από την κατοικία του προσφεύγοντος, *Allenet de Ribemont*. Είχε μόλις επισκεφθεί τον οικονομικό του σύμβουλο, *Pierre de Varga*, που έμενε στο ίδιο κτήριο και με τον οποίο ο προσφεύγων σχεδίαζε να γίνει συνιδιοκτήτης ενός εστιατορίου στο Παρίσι. Για τον λόγο αυτό ο προσφεύγων είχε χρηματοδοτηθεί με δάνειο από το θύμα. Μετά τη δολοφονία του τελευταίου ο προσφεύγων συνελήφθη. Τότε σε συνέντευξη τύπου αξιωματούχοι της γαλλικής αστυνομίας δήλωσαν ότι **ο υπό κράτηση πλέον *Allenet de Ribemont* ήταν ηθικός αυτουργός της ανθρωποκτονίας, μολοντί εκκρεμούσε η ποινική διαδικασία. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι παραβιάστηκε το τεκμήριο αθωότητας αφού οι αστυνομικές αρχές είχαν προξενήσει στην κοινή γνώμη την εντύπωση ότι ο *Allenet de Ribemont* ήταν ένοχος πριν δικασθεί από το αρμόδιο δικαστήριο. Στο ίδιο πλαίσιο κατέληξε πως το τεκμήριο αθωότητας δεν αποτελεί μόνο διαδικαστική εγγύηση εντός της ποινικής δίκης αλλά δεσμεύει κάθε εκπρόσωπο του κράτους να το σέβεται.**

Συνάγουμε από αυτήν την υπόθεση ότι η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας εκτείνεται και στην προδικασία και όταν το πρόσωπο βρίσκεται υπό κράτηση. Επιπλέον κάθε φορέας εκτελεστικής εξουσίας δεσμεύεται από εκείνο.

- Υπόθεση *Butkevicius κατά Λιθουανίας*²¹⁰

Ο *A. Butkevicius*, Υπουργός Άμυνας και βουλευτής, προσέφυγε κατά της Λιθουανίας μεταξύ άλλων για τις δηλώσεις του Γενικού Εισαγγελέα και του Προέδρου του εθνικού Κοινοβουλίου σε βάρος του. Ειδικότερα ο ίδιος είχε συλληφθεί στις 12-08-1997 σε ξενοδοχείο να παραλαμβάνει ένα φάκελο με 15.000 δολάρια ΗΠΑ από τον *K.K.*, στέλεχος υπερχρεωμένης εταιρίας, οπότε κατόπιν άδειας της Βουλής ασκήθηκε ποινική δίωξη σε βάρος του. Σε γνωστές εγχώριες εφημερίδες σε αλληπάλληλες δημοσιεύσεις υπήρχαν οι εξής φράσεις που αφορούσαν στον Γενικό Εισαγγελέα: « Ο Γενικός Εισαγγελέας επιβεβαίωσε ότι είχε αρκετές ισχυρές αποδείξεις της ενοχής του *A. Butkevicius*», «*χαρακτηρίζω το έγκλημα ως μια*

²⁰⁹ ΕΔΔΑ, *Allenet de Ribemont v. France*, 10.2.1995, <https://hudoc.echr.coe.int/#%22display%22:%220%22,%22languageisocode%22:%22ENG%22,%22appno%22:%2215175/89%22,%22documentcollectionid%22:%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-57987%22>}, προσπελάστηκε στις 5/11/23

²¹⁰ ΕΔΔΑ, *Butkevicius v. Lithuania*, 26.3.2002 <https://hudoc.echr.coe.int/#%22fulltext%22:%22\%22CASE%20OF%20BUTKEVICIUS%20v.%20LITHUANIA%22%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-60344%22>}, προσπελάστηκε στις 5/11/23

αντιλαμβάνεται τη σύγκρουση που μπορεί να υπάρχει μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης(άρθρο 10 ΕΣΔΑ), αφενός, και του τεκμηρίου αθωότητας(άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ), αφετέρου, **τονίζει ότι η παροχή αντικειμενικών πληροφοριών από τους δηλούντες (π.χ. καταδίκη σε πρώτο βαθμό) είναι επιτρεπτή αρκεί να μην προεξοφλεί την ενοχή του κατηγορουμένου. Για αυτό, άλλωστε, θεώρησε θεμιτή την αναφορά του Πρωθυπουργού σε «σκάνδαλο», καθώς πρόκειται για αξιολογική κρίση μη αναφερόμενη στην ενοχή αλλά στην πράξη.**

Από την υπόθεση αυτή συνάγεται ότι η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας εκτείνεται και μετά την έκδοση καταδικαστικής απόφασης σε πρώτο βαθμό. Επίσης διαφαίνεται πως η ιδιότητα του προσώπου και ο βαθμός στον οποίο μπορούν οι δηλώσεις του να ασκήσουν επιρροή ως προς το ζήτημα της ενοχής του κατηγορουμένου λαμβάνονται υπόψη για τον βαθμό της προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας. Έτσι είναι πολύ πιο εύκολο να καταφθαί προσβολή του όταν σε δηλώσεις προβαίνει ο Υπουργός Δικαιοσύνης από την περίπτωση όπου οι δηλώσεις γίνονται από κάποιον χαμηλόβαθμο αξιωματούχο. Τέλος η αναφορά σε αντικειμενικά γεγονότα δικαιολογείται από το δικαίωμα σε πληροφόρηση και δεν θεωρείται ότι θίγει το τεκμήριο αθωότητας.

- Υπόθεση Telfner κατά Αυστρίας²¹²

Στην υπόθεση αυτή ο προσφεύγων καταδικάστηκε από τα αυστριακά δικαστήρια ότι ήταν τάχα ο οδηγός του αυτοκινήτου που προκάλεσε το τροχαίο και τον συνακόλουθο τραυματισμό του Κ. Η αιτιολογία ήταν ότι, παρόλο που δεν μπόρεσε να ταυτοποιηθεί ο οδηγός του οχήματος, το οποίο χρησιμοποιούνταν από πολλά μέλη της οικογένειας του προσφεύγοντος, αυτός ήταν ο προσφεύγων ως συνήθης χρήστης του. **Επειδή μάλιστα ο προσφεύγων σιώπησε το δικαστήριο συνήγαγε πως δεδομένης της μη αντίκρουσης του ισχυρισμού του δικαστηρίου προέκυψε η ενοχή του. Έτσι όμως παραβιάστηκε το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης και συνακόλουθα το τεκμήριο αθωότητας** διότι με τον συλλογισμό αυτό μετατοπίστηκε το βάρος απόδειξης²¹³ από την κατηγορούσα αρχή στον κατηγορούμενο: εφόσον ο κατηγορούμενος δεν απέδειξε την αθωότητά του είναι ένοχος. Για τον λόγο αυτό το ΕΔΔΑ δέχθηκε την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ.

²¹² ΕΔΔΑ, Telfner v. Austria, 20.6.2001, [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%22Telfner%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-59347%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Telfner%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-59347%22]}), προσπελάστηκε στις 5/11/23

²¹³ Φαίνεται κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ το βάρος απόδειξης να φέρει η κατηγορούσα αρχή, κάτι το οποίο παρ'ήμιν δεν γίνεται δεκτό

κατηγορουμένου. Ως εκ τούτου η αναφορά σε τέλεση αξιόποινης πράξης δίχως αναφορά στην υπαιτιότητα του κατηγορουμένου θεωρείται επιτρεπτή κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

- Υπόθεση Grubnyk κατά Ουκρανίας²¹⁶

Στην υπόθεση αυτή ο προσφεύγων συνελήφθη λόγω της συμμετοχής του σε τρομοκρατική επίθεση. Στη συνέχεια κρατήθηκε προσωρινά ενώ αποφασίστηκε παράταση της προσωρινής κράτησης λόγω της επικινδυνότητάς του για την κοινωνία. **Πριν την ακροαματική διαδικασία ένα εγχώριο δικαστήριο σε απόφαση για την προσωρινή κράτηση τον είχε χαρακτηρίσει «ένοχο».** Ο χαρακτηρισμός δε αυτός δεν διορθώθηκε σε επόμενες δικαστικές αποφάσεις για την ίδια υπόθεση. Ο καθ' ου έφερε την υπόθεση ενώπιον του ΕΔΔΑ μεταξύ άλλων για παράβαση του τεκμηρίου αθωότητας. Το ΕΔΔΑ ανέφερε ότι το επαρχιακό δικαστήριο είχε αναγράψει στην αρχική απόφαση προσωρινής κράτησης ότι ο προσφεύγων «είχε διαπράξει ένα ιδιαίτερα σοβαρό αδίκημα». **Ακόμα και αν η αναφορά αυτή ήθελε θεωρηθεί φραστική αστοχία ήταν σαφές ότι ο προσφεύγων αντιμετώπιστηκε ως ένοχος προτού δικαστεί επί της ουσίας, ενώ τα δικαστήρια που επελήφθησαν ακολούθως της υπόθεσης δεν διόρθωσαν αυτόν τον χαρακτηρισμό.** Έτσι καταφάθηκε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ.

Διαπιστώνουμε έτσι ότι η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας εκτείνεται και στην προδικασία.

- Υπόθεση Stirmanov κατά Ρωσίας²¹⁷

Στην υπόθεση αυτή ασκήθηκε κατά του προσφεύγοντος μήνυση για παράβαση των καθηκόντων του κατά τη λήψη απόφασης για καθυστερούμενες πληρωμές υπό την ιδιότητά του ως προέδρου του Συμβουλίου Διαφορών κρατικής εταιρίας. Ο Εισαγγελέας αρνήθηκε να ασκήσει ποινική δίωξη με την αιτιολογία ότι η πράξη είχε παραγραφεί. Παρόλα αυτά στην αιτιολογία είχε δηλώσει ότι ο προσφεύγων «διέπραξε το αδίκημα βάσει του άρθρου 33 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας». Για τον λόγο αυτό, ο κ. Stirmanov ισχυρίστηκε ενώπιον του ΕΔΔΑ ότι παραβιάστηκε το τεκμήριο αθωότητας με τη συγκεκριμένη διάταξη του Εισαγγελέα. Το Δικαστήριο

²¹⁶ ΕΔΔΑ, Grubnyk v. Ukraine, 17.9.2020, <https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:%22001-204604%22>}, προσπελάστηκε στις 5/11/23

²¹⁷ ΕΔΔΑ, Stirmanov v. Russia, 24.1.2019, <https://hudoc.echr.coe.int/#%22languageisocode%22:%22FRE%22,%22appno%22:%2231816/08%22,%22documentcollectionid%22:%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-189617%22>}, προσπελάστηκε στις 5/11/23

έκανε δεκτή την προσφυγή του με την αιτιολογία ότι οι χρησιμοποιούμενοι όροι ξεπέρασαν την απλή υποψία ότι ίδιος τέλεσε το αδίκημα και θεώρησαν αυτόν ως ένοχο παρά το γεγονός ότι το αδίκημα είχε παραγραφεί και δεν είχε ασκηθεί ποινική δίωξη.

Διαπιστώνουμε έτσι πως η προστασία του τεκμηρίου αθωότητας εκτείνεται και προτού αποδοθεί η ιδιότητα του κατηγορουμένου, όταν ακόμα το πρόσωπο θεωρείται ύποπτος.

- Υπόθεση Nestak κατά Σλοβακίας²¹⁸/ Matijasevic κατά Σερβίας²¹⁹

Ο προσφεύγων κρίθηκε προσωρινά κρατούμενος για τον λόγο ότι είχε παράσχει συνδρομή σε μια ληστεία, προκειμένου να αντλήσει οικονομικά οφέλη προς αποπληρωμή των χρεών του. Τότε προσέφυγε στο αρμόδιο δικαστήριο κατά της προσωρινής κράτησης αλλά εκείνο απέρριψε το αίτημα με την αιτιολογία ότι εκείνος είχε διαπράξει τη ληστεία με τέτοιο τρόπο που αποδείκνυε τον κίνδυνο λόγω του χαρακτήρα του να τελήσει και άλλες ληστείες σε περίπτωση που αφηνόταν ελεύθερος από τις φυλακές. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας **αφού το δικαστήριο θεώρησε τον προσωρινά κρατούμενο ένοχο, προτού αυτό αποδειχθεί σύμφωνα με τον νόμο.**

Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η υπόθεση Matijasevic κατά Σερβίας. **Εκεί το δικαστήριο παρέτεινε την προσωρινή κράτηση με την αιτιολογία ότι ο προσφεύγων είχε διαπράξει το έγκλημα για το οποίο κατηγορείτο** (απάτη και ανθρωποκτονία). Ασφαλώς το ΕΔΔΑ έκρινε και εδώ παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας λόγω πρόκρισης της ενοχής του προσφεύγοντος.

Προκύπτει έτσι σαφώς πως και στο στάδιο της προσωρινής κράτησης πρέπει να υπάρχει σεβασμός στο τεκμήριο αθωότητας.

- Υπόθεση Lavents κατά Λεττονίας²²⁰

²¹⁸ ΕΔΔΑ, Nestak v. Slovakia, 27.2.2007, <https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:%22001-79608%22>}, προσπελάστηκε στις 5/11/23

²¹⁹ ΕΔΔΑ, Matijasevic v. Serbia, 19.9.2006, <https://hudoc.echr.coe.int/#%22languageisocode%22:%22ENG%22,%22appno%22:%223037/04%22,%22documentcollectionid%22:%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-76896%22>}, προσπελάστηκε στις 5/11/23

²²⁰ ΕΔΔΑ, Lavents v. Latvia, 28.11.2002, <https://hudoc.echr.coe.int/#%22languageisocode%22:%22FRE%22,%22appno%22:%2258442/00%22,%22documentcollectionid%22:%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-65362%22>}, προσπελάστηκε στις 5/11/23

Στην υπόθεση αυτή ο προσφεύγων στράφηκε κατά της Λεττονίας λόγω των δηλώσεων μιας δικαστή, οι οποίες κατά την κρίση του προσέβαλλαν το τεκμήριο αθωότητας. Ειδικότερα, **η εν λόγω δικαστής που ήταν αρμόδια να εκδικάσει την υπόθεση του προσφεύγοντος δήλωσε σε συνέντευξη ότι δεν είχε αποφασίσει ακόμα αν θα καταδίκαιζε τον προσφεύγοντα ή θα των αθώωνε μερικώς.** Σε άλλη δήλωση καλούσε τον προσφεύγοντα να αποδείξει την αθωότητά του. Στο πλαίσιο αυτό το ΕΔΔΑ υπενθύμισε πως παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας επέρχεται όταν τα μέλη του δικαστηρίου θεωρούν δημοσίως ως δεδομένο ότι ο κατηγορούμενος διέπραξε την πράξη που του καταλογίζεται προτού η ενοχή του διαγνωστεί. **Στη συνέχεια θεώρησε πως η εν λόγω δικαστής δεν είπε ποτέ επισήμως πως ο προσφεύγων ήταν ένοχος. Ωστόσο δέχθηκε ταυτόχρονα ότι το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο που να καθιστά την προστασία των δικαιωμάτων αποτελεσματική και όχι θεωρητική.** Έτσι αρκεί η δήλωση να δημιουργεί τον εύλογο προβληματισμό ότι κατά την κρίση της συγκεκριμένης δικαστή ο κατηγορούμενος ήταν ένοχος. Με το σκεπτικό αυτό και παρά τις αντιρρήσεις της Κυβέρνησης της Λεττονίας, το Δικαστήριο δέχθηκε πως υπήρχε παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας.

Η υπόθεση αυτή είναι σημαντική διότι αντικατοπτρίζει τη δέσμευση της δικαστικής εξουσίας από το τεκμήριο της αθωότητας. Έτσι ο δικαστής ως ανεξάρτητη εξουσία οφείλει να σέβεται τα δικαιώματα των κατηγορουμένων όχι απλώς θεωρητικά αλλά και στην πράξη. Πρέπει κατά αυτόν τον τρόπο η ίδια του η συμπεριφορά να είναι σύμφωνη με το τεκμήριο της αθωότητας ανεξαρτήτως των λέξεων ή εκφράσεων που μεταχειρίζεται. Σημασία αποδίδεται στο πραγματικό νόημα των λέξεων και όχι στην τυπική διατύπωσή τους.

9.2. Νομολογία Αρείου Πάγου

- Ολ. ΑΠ 8/2002²²¹

Ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου άσκησε αναίρεση κατά του υπ' αριθμ. 139/2001 βουλεύματος του Συμβουλίου Εφετών. Με το προσβαλλόμενο βούλευμα έγινε δεκτή η ύπαρξη αποχρωσών ενδείξεων ενοχής των κατηγορουμένων, διετάχθη δε περαιτέρω ανάκριση για να κληθούν σε απολογία οι τρεις τελευταίοι κατηγορούμενοι (για τους οποίους δεν είχαν προκύψει επαρκείς ενδείξεις ενοχής). **Προβλήθηκε, ως εκ τούτου ο λόγος αναίρεσης του άρθρου 484 παρ. 1 στοιχ. Α' ΚΠΔ για απόλυτη ακυρότητα, διότι το Συμβούλιο εξέφερε κρίση περί αποχρωσών**

²²¹

Ολ.

ΑΠ

8/2002,

https://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_DISPLAY.asp?cd=EY5aRaGNE0wvJ0WczxxcMsLKov0Agr&apof=8_2002&info=%D0%CF%C9%CD%C9%CA%C5%D3%20-%20%20CF%CB%CF%CC%C5%CB%C5%C9%C1, προσπελάστηκε στις 5/11/23

ενδείξεων και των τριών κατηγορουμένων δίχως να έχουν κληθεί σε απολογία παραβιάζοντας τα υπερασπιστικά τους δικαιώματα. Αυτό κατά την πλειοψηφία (με μια ψήφο διαφορά) του Ε' Τμήματος παραβιάζει τις διατάξεις για την υπεράσπιση του κατηγορουμένου γιατί α) αυτός καλείται να αντικρούσει την κατηγορία όχι όπως την απαγγέλει ο ανακριτής αλλά το Συμβούλιο, β) με την παραδοχή του Συμβουλίου για αποχρώσεις ενδείξεις περιορίζεται η ευχέρεια του ανακριτή ως προς τη λήψη περιοριστικών όρων γ) το Συμβούλιο έχει ήδη αποφανθεί περί παραπομπής με την εν λόγω κρίση, παρότι θα επανέλθει εκ νέου σε αυτό η υπόθεση. **Ο λόγος κρίθηκε βάσιμος αλλά η υπόθεση παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια όπου ο Εισαγγελέας πρότεινε την απόρριψη του λόγου διότι** α) ο ανακριτής δεν δεσμεύεται από όσα διέλαβε το Συμβούλιο στο διατάσσειον περαιτέρω ανάκριση βούλευμα β) δεν περιορίζεται η ευχέρεια του ανακριτή για επιβολή περιοριστικών όρων αφού αυτός έχει ανεξαρτησία γ) ο κατηγορούμενος στην απολογία του θα εισφέρει νέα στοιχεία προς απόδειξη της αθωότητάς του, οπότε το Συμβούλιο υποχρεούται να τα λάβει υπόψη, ενώ δεν δεσμεύεται από το προπαρασκευαστικό του βούλευμα, το οποίο κατ'άρθρον 548 εδ. β' ΚΠΔ ανακαλείται πάντοτε ελευθέρως. **Στην ίδια κρίση κατέληξε και η τακτική Ολομέλεια** διότι κατά το άρθρο 270 παρ. 1 είναι κατ'εξαίρεση δυνατή η τυπική περάτωση της ανάκρισης δίχως απολογία αν κατά την κρίση του ανακριτή έστω και σιωπηρή δεν υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις ενοχής. **Επίσης, το Συμβούλιο** έχοντας την εξουσία να διατάξει περαιτέρω ανάκριση, αν θεωρεί αναγκαίο να γίνουν ανακριτικές πράξεις ή να απαγγελθεί κατηγορία εναντίον ορισμένου προσώπου (άρθρο 309 περ. δ' και 312 ΚΠΔ), **μπορεί να καταλήξει σε αντίθετη εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού και σε κατάφαση επαρκών ενδείξεων ενοχής, αιτιολογώντας βέβαια την κρίση του** (άρθρο 138 παρ. 1β και 139 ΚΠΔ). Το βούλευμα δε αυτό είναι προπαρασκευαστικό (άρθρο 548 ΚΠΔ) και δεσμεύει τον ανακριτή μόνο ως προς τη διενέργεια της διατασσόμενης ανακριτικής πράξης, ενώ ο κατηγορούμενος δικαιούται να εισφέρει νέα αποδεικτικά στοιχεία για την αθωότητά του, για τα οποία θα αποφανθεί εκ νέου το Συμβούλιο. Συνεπώς δεν παραβιάστηκε το τεκμήριο αθωότητας, αφού δεν υπήρξε πρόκριση της ενοχής. Κατά την άποψη της μειοψηφίας, όμως, το Συμβούλιο δεν μπορεί να εκφέρει γνώμη περί επαρκών ενδείξεων προτού ολοκληρωθεί η ανάκριση και απολογηθούν οι κατηγορούμενοι, τη στιγμή μάλιστα που διατάσσει περαιτέρω ανάκριση για να τις διαπιστώσει. Το προπαρασκευαστικό δε βούλευμα δεσμεύει τον ανακριτή μέχρι ανακλήσεώς του, αφού ο τελευταίος δεν δικαιούται να διαφωνεί παρά μόνο σε παραγγελία Εισαγγελέα (άρθρο 247 ΚΠΔ).

Κατά την άποψη του γράφοντος ακόμα και αν δεχθούμε ότι το Συμβούλιο δεν δύναται να εκφράζει κρίση περί αποχρωσών ενδείξεων προτού ολοκληρωθεί η ανάκριση, η κρίση αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι προσβάλλει το τεκμήριο αθωότητας. Τούτο διότι η κατάφαση αποχρωσών ενδείξεων ενοχής δεν

συνεπάγεται και πρόκριση της ενοχής πριν τη διάγνωσή της στο πλαίσιο της επ'ακροατηρίω διαδικασίας. Η μόνη περίπτωση που θα μπορούσε να επιβεβαιωθεί η προσβολή είναι να θεωρήσουμε πως μια πρώιμη-πλεοναστική κρίση περί ενδείξεων ενοχής αποτελεί συμπεριφορά που αντιμετωπίζει de facto τον κατηγορούμενο ως ένοχο. Ωστόσο, όπως υποστηρίζει και η πλειοψηφία στην Ολομέλεια, δύναται το Συμβούλιο να προβαίνει σε εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού και των ενδείξεων ενοχής στο παρόν στάδιο, χωρίς αυτή να το δεσμεύει όταν μεταγενεστέρως θα αποφανθεί για την παραπομπή του κατηγορουμένου.

Επίλογος

Έχοντας διεξέλθει την έννοια του τεκμηρίου αθωότητας αντιλαμβανόμαστε την κομβική σημασία του στην ποινική δικονομία. Πρόκειται για μια έννοια ανθρωποκεντρική, η οποία θέτει ως προτεραιότητα τις ελευθερίες των πολιτών και καθοδηγεί τον δικαστή, την κρατική εξουσία αλλά και τους τρίτους να σέβονται την προσωπικότητα του ατόμου που θα κληθεί να παραστεί στην επίπονη δοκιμασία της ποινικής δίκης, αντιμετωπίζοντας τον ως αθώο. Αντιλαμβανόμαστε έτσι πως η «ουσιαστική αλήθεια» δεν είναι ένας σκοπός που «αγιάζει τα μέσα» και επιδιώκεται με κάθε τίμημα, αλλά απεναντίας εκδηλώνεται στο πλαίσιο μιας δικαιοκρατικής διαδικασίας και όχι έξω από αυτήν. Στο πλαίσιο αυτό αν ο δικαστής αμφιβάλλει για την ενοχή του κατηγορουμένου που πράγματι είναι ένοχος θα τον απαλλάξει, διότι διαφορετικά θα υπερβεί τη Συνταγματική του αρμοδιότητα και θα καταλύσει το κράτος-δικαίου παραβιάζοντας τις θεμελιώδεις ελευθερίες των πολιτών. Και αυτή είναι η κατάκτηση του τεκμηρίου αθωότητας: ότι τα δικαιώματα των πολιτών υπερέχουν της ανάγκης προστασίας της κοινωνίας από το έγκλημα, με δεδομένο ότι είναι προτιμότερο ο ένοχος να μην καταδικάζεται από το να καταδικάζεται ο αθώος. Αυτό σηματοδοτεί ότι το δίκαιο που απονέμεται στο πλαίσιο μιας άδικης διαδικασίας παύει πλέον να είναι δίκαιο, διότι παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα που εγγυάται και αποκτά πατερναλιστικό χαρακτήρα. Το συμπέρασμα, λοιπόν, μέσα από τη μελέτη του τεκμηρίου αθωότητας είναι ότι δεν μπορεί το δίκαιο να καθίσταται μέσο ανεύρεσης της αλήθειας αλλά πρέπει απλώς να αποβλέπει σε αυτήν, διότι διαφορετικά θα απωλέσει τον εγγυητικό του ρόλο ως προς τον σεβασμό στις ελευθερίες των πολιτών.

Βιβλιογραφία

- Ν. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, Π.Ν. Σάκκουλας, 2020
- Σπ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017
- Α. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Π.Ν. Σάκκουλας, 2019
- Ι. Γιαννίδης, Η αιτιολόγηση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2003
- Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο. Θεμελιώδη Δικαιώματα, εκδόσεις Σάκκουλα, 2012
- Εταιρία Δικαστικών Μελετών Ένωση Ελλήνων Συνταγματολόγων, Η δημοκρατική νομιμοποίηση του δικαστή και το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993
- Ι. Ζησιάδη, Ποινική Δικονομία, 3^η έκδοση τ.Β', 1977
- Γ. Κάβουρα, Το τεκμήριο αθωότητας, εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, 2003
- Α. Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 7^η έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, 2020
- Λ.Μαργαρίτης, Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020
- Ι. Μυλωνά, Πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1994
- Ν. Νίκας, Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας, εκδόσεις Σάκκουλα, 2018
- Στ. Πανταζόπουλος, Ένδικα Μέσα και Ανακοπές. Πολιτική Δικονομία ΙΙ, εκδόσεις Σάκκουλα 2020
- Α. Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία. Η δομή της ποινικής δίκης, εκδόσεις Σάκκουλα, 2021
- Δ. Πρωτόπαπας, Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη, εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2006
- Λ-Α. Σισιλιάνος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016
- Β. Σκουρής, Συνθήκη της Λισσαβώνας, Ερμηνεία κατ' άρθρον, Συνθήκη για την ΕΕ- Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ- Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, εκδόσεις Σάκκουλα, 2020
- Α. Χαραλαμπάκη, Αμφιβολίες ως προς τις προϋποθέσεις της ποινικής δίκης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1990

Β.Χριστιανός, Ρ-Ε Παπαδοπούλου, Μ. Περάκης, Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2021

Αρθρογραφία

Ν. Αλιβιζάτος, Το τεκμήριο αθωότητας και οι παράπλευρες συνέπειες του, ΠοινΔικ 2017

Ν.Ανδρουλάκης, Η επιβίωση των ποινών υπονομίας, ΠοινΧρ ΚΔ'(1974)

Ι. Γιαννίδης , Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, ΠοινΧρ ΛΣΤ (1986)

Φ. Δωρής, Τεκμήριο αθωότητας και λαϊκός τιμωρητισμός – Προστασία στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου, ΠοινΔικ 2017

Κ. Κώτσογλου, Αθωωτική απόφαση- Αιτιολογία- Αυτοτελείς Ισχυρισμοί, in dubio pro reo ή τεκμαιρόμενη αθωότητα;, ΠοινΧρ ΟΓ' (2023)

Κ. Κώτσογλου, Η αιτιολόγηση της ποινικής απόφασης, ΠοινΔικ 2019

Ε. Ματσούκη, Το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης του κατηγορουμένου κατά του παραπεμπτικού βουλεύματος, ΠοινΧρ ΜΗ'(1998)

Α. Οικονόμου, Εμβέλεια του τεκμηρίου αθωότητας μετά την αθώωση του κατηγορουμένου ιδίως στο πλαίσιο διαφορετικών δικαιοδοσιών, ΠοινΧρ ΟΓ'(2023)

Στ. Παπαγεωργίου-Γονατά, Το δικαίωμα μερικής σιωπής του κατηγορουμένου, ΠοινΧρον Μ'(1990)

Γ. Παπαδημητράκης, Το τεκμήριο αθωότητας υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ, ΠοινΔικ 2017

Χ. Σεβαστίδης, Η σημασία και η λειτουργία του άρθρου 178 παρ.2 και 3 του νέου ΚΠΔ (έννοια «βάρους απόδειξης» και ενίσχυση τεκμηρίου αθωότητας, ΠοινΔικ2019

Π. Τσιρίδης, Τεκμήριο Αθωότητας και η νέα Οδηγία της ΕΕ, ΠοινΔικ 2017

Ο. Τσόλκα, Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας, ΠοινΧρ 2004

Α. Χαραλαμπάκης, Προβλήματα ως προς το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης, ΠοινΧρ ΜΖ'(1997)

Αποφάσεις ΕΔΔΑ

Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας της 10.2.1995

Telfner κατά Αυστρίας της 20.3.2001

Butkevičius κατά Λιθουανίας της 26.3.2002

Lavents κατά Λεττονίας της 28.11.2002

Matijasevic κατά Σερβίας 19.9.2006

Nestak κατά Σλοβακίας 27.2.2007

Κώνστας (Konstas) κατά Ελλάδος της 24.5.2011

Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως) της 12.7.2013

Paulikas κατά Λιθουανίας της 24.1.2017

Stirmanov κατά Ρωσίας της 29.1.2019

Grubnyk κατά Ουκρανίας της 17.09.2020